

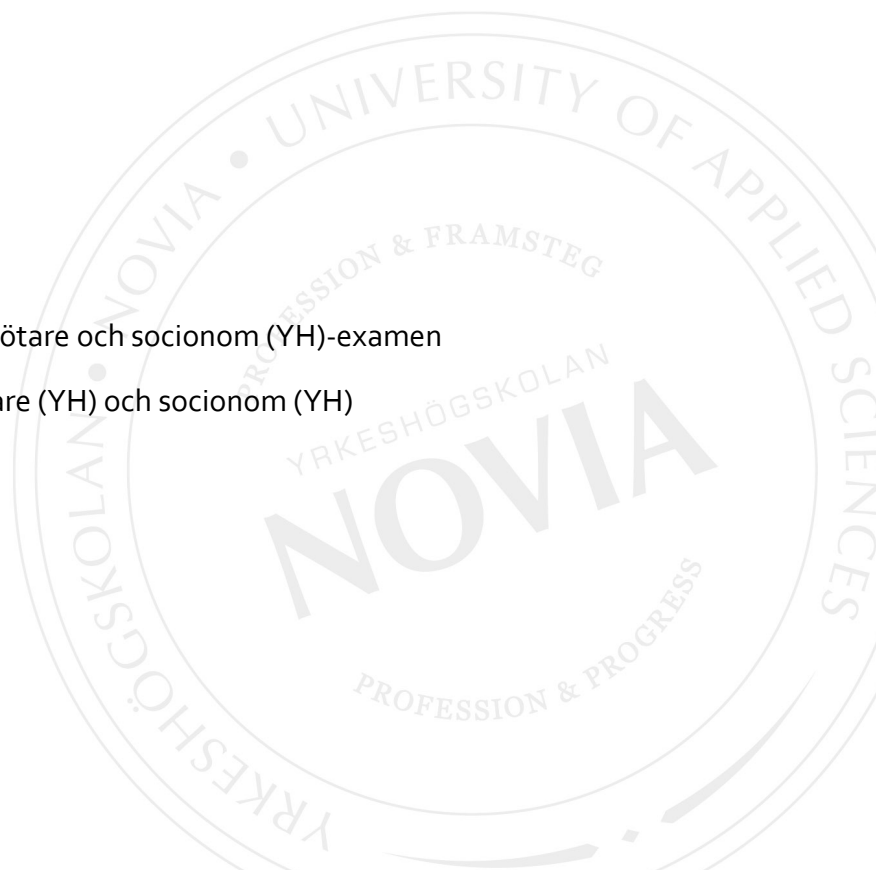
Tankekartor som delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetod för barnfamiljer

Sofia Ekström
Stella Sjöblom

Examensarbete för sjukskötare och socionom (YH)-examen

Utbildningen till sjukskötare (YH) och socionom (YH)

Åbo 2019

EXAMENSARBETE

Författare: Sofia Ekström & Stella Sjöblom

Utbildning och ort: Sjukskötare (YH) och socionom (YH), Åbo

Handledare: Pia Liljeroth & Katja Pohjola

Titel: Tankekarta som delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetod för barnfamiljer

Datum 29.4.2019

Sidantal 43

Bilagor 2

Abstrakt

Detta är ett examensarbete inom projektet Skärgårdsliv. Syftet med arbetet är att ta reda på om tankekartor kan användas som en delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetod för familjer. Fokusgruppen är alltså barnfamiljer som en helhet vilket gör att denna metod kan anpassas för många olika åldrar.

För att verkligen kunna främja delaktigheten bland familjemedlemmarna har detta arbetet fördjupat sig i hur man kan använda sig av både text och teckning som kommunikationsmedel när man skapar tankekartor. I arbetet besvaras frågorna: Varför är tankekarta en bra datainsamlingsmetod? Vilka ämnen ska man ha som stöd för tankekartan för att få väsentlig information? Hur analyserar man tankekartan? samt Hur samlar man in informationen från tankekartan? Detta arbete tar även upp familjedynamik samt barns utveckling för att det är väsentlig bakgrundsinformation då man forskar om familjer.

Materialet till examensarbetet samlades in med hjälp av en litteraturöversikt. Källor som har använts är böcker, internetkällor samt vetenskapliga artiklar från databasen EBSCO & Cinahl (ebSCO). Källorna har bedömts i fråga om relevans och tillförlitlighet för examensarbetet. Slutprodukten av det här arbetet är en manual för hur man kan använda tankekartor som en delaktighetfrämjande datainsamlingsmetod. Den ger råd och anvisningar för vad man ska tänka på då man använder sig av metoden. Målet är att denna manual kan vara till hjälp inom forskning i framtiden.

Resultaten visar att detta är en datainsamlingsmetod som är kreativ och rolig att utföra där alla har möjlighet att vara delaktiga. Resultaten visar också betydelsen av att skapa tillit och etablera ett förtroende mellan forskare och deltagare.

Språk: Svenska

Nyckelord: Tankekartor, familjer, välmående, delaktighet

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Sofia Ekström & Stella Sjöblom

Koulutus ja paikkakunta: Sairaanhoidaja (AMK), Sosionomi (AMK), Turku

Ohjaajat: Pia Liljeroth & Katja Pohjola

Nimike: Miellekartta osallistumista edistävänä tiedonkeruumenetelmänä lapsiperhetyössä/ Tankekarta som delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetod för barnfamiljer

Päivämäärä 29.4.2019

Sivumäärä 43

Liitteet 2

Tiivistelmä

Tämä opinnäytetyö on osa "Elämä saaristossa" -projektia. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää missä määrin miellekarttojen laatimista voi käyttää osallistumista edistävänä tiedonkeruumenetelmänä perhetyössä. Kohderyhmä on lapsiperheet, mikä edellyttää, että menetelmä on muokattavissa eri-ikäisille sopivaksi.

Jotta todella voitaisiin edistää perheenjäsenten osallistumista miellekarttojen laatimiseen, olemme tässä tutkimustyössä syventyneet menetelmään, missä käytetään sekä tekstiä että piirustuksia kommunikaatiomenetelminä. Tutkimustyölle keskeisiä kysymyksiä ovat: Mistä syystä miellekarttojen laatiminen on hyvä tietojenkeruumenetelmä? Mitä aiheet tarvitaan miellekarttojen laatimisen tueksi? Miten miellekarttoja tulkitaan? Miten miellekarttojen antama tieto kerätään? Tässä työssä perehdymme myös perhedynamiikkaan sekä lasten kehitykseen, koska tämä on tärkeä taustatieto perhetutkimustyölle.

Tutkimusmenetelmänä käytämme kirjallisuuskatsausta. Lähteemme ovat olleet kirjoja, internet-lähteitä, sekä tieteellisiä julkaisuja EBSCO & Cinahl (ebSCO) tietokannasta. Tietolähteitä arvioidessa olemme huomioineet näiden antaman luotettavuuden ja tarkoituksenmukaisuus tälle tutkimustyölle. Työmme lopputuloksena on manuaali miellekarttojen käyttämisestä osallistumista edistävänä tiedonkeruumenetelmänä. Tästä löytyy neuvoja ja ohjeita miellekarttojen käyttäjälle. Manuaaliin sisältyy myös tukikysymyksiä käytettäväksi lapsiperheiden hyvinvointitutkimuksissa. Toivomme että tämä manuaali on hyödyksi työvälineenä tulevilla tutkimuksilla.

Tutkimustulokset näyttävät, että kyseessä on hauska ja luova tietojenkeruumenetelmä mihin kaikki perheenjäsenet voivat osallistua. Tulokset näyttävät myös miten tärkeää on panostaa tutkijoiden ja osallistuvien välisen luottamuksen syntymiseen.

Kieli: Ruotsi

Avainsanat: Miellekartta, perhe, hyvinvointi, osallistava

BACHELOR'S THESIS

Author: Sofia Ekström & Stella Sjöblom

Degree Program: Degree Program in Nursing and Social Services, Turku

Supervisors: Pia Liljeroth & Katja Pohjola

Title: Mind maps as a participation-promoting data collection method for families with children/ Tankekarta som delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetod för barnfamiljer

Date 29.4.2019

Number of pages 43 Appendices 2

Abstract

This Bachelor's thesis is part of the project "Life in the archipelago". The purpose of this thesis is to find out if mind maps can be used as a participation-promoting data collection method for families. The focus group is therefore families with children, which means that this method can be adapted to many different age groups.

To promote participation among family members, this thesis includes knowledge about how to use both text and drawing as tools of communication when creating mind maps. The thesis will attempt to answer the following questions about what makes mind maps a good data collection method? What topics should you have as support for the mind map to get important information? How do you analyze the mind map? and how do you collect the information from the mind map? This thesis also addresses family dynamics and children's development because it is important background information.

The method used is a literature review. The data was collected from books, internet sources and scientific articles from the databases EBSCO & Cinahl (ebSCO). The sources have been assessed regarding their relevance and reliability. The result of the thesis is a manual. The manual covers how to use mind maps as a participation-promoting data collection method. It gives advice and instructions for what to consider when using the method. The aim is that this manual can be helpful in future research.

The results show that this is a data collection method which is fun and creative to use. Everyone can participate. The results also show the importance of creating and establishing trust between researchers and participants.

Language: Swedish

Key words: Mind maps, families, wellbeing, participation

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
2	Metod.....	2
2.1	Litteraturöversikt.....	2
2.2	Arbetsprocess.....	3
3	Hälsa och välfärd.....	5
3.1	Matvanor som en del av hälsan.....	5
3.2	Välmående och vardag.....	6
3.3	Familjens nätverk och sociala stöd.....	7
4	Att arbeta tillsammans med barnfamiljer.....	9
4.1	Familjedynamik och kommunikation.....	9
4.1.1	Familjedynamik.....	9
4.1.2	Relationen mellan föräldern och barnet.....	10
4.1.3	Kommunikationen inom familjen.....	11
4.2	Barnets utveckling under skolålder.....	13
4.2.1	0–6 månader.....	14
4.2.2	6–12 månader.....	15
4.2.3	1–2-åringen.....	15
4.2.4	3–4-åringen.....	16
4.2.5	5–6-åringen.....	17
4.3	Barnets status.....	18
5	Konst som kommunikationsmedel för barn.....	18
6	Tankekartor.....	19
6.1	Fördelarna med en tankekarta.....	20
6.2	Tankekartor i grupp.....	20
7	Datainsamling.....	21
7.1	Familjeintervjuer.....	22
7.2	Inspelade samtal.....	25
7.3	Teckningar.....	26
8	Hur man analyserar kvalitativt material.....	27
9	Etiken i förhållande till datainsamlingsmetoden.....	29
9.1	Forskningsetiska principer.....	30
9.2	Barn som medforskare.....	31
10	Testning av metoden.....	33
11	Resultat.....	36
12	Diskussion.....	38
	Källförteckning.....	41

Bilaga 1 Manual

Bilaga 2 Infobrev

1 Inledning

Det här arbetets syfte är att ta fram en delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetod för att ta reda på hur barnfamiljer mår i skärgården. Att samla in data med hjälp av en tankekarta är en ganska ovanligt och det finns inte så mycket forskning om det (Whiting & Sines 2012, 25). Eftersom fokus i detta examensarbete kommer att vara familjer och deras välmående, så kan tankekartan även göras med konst alltså en teckning istället för text, eftersom det kan främja delaktigheten bland barnen i familjerna (Knight, et. al. 2015, 25).

Tankekartan kan underlätta för familjer att uttrycka sig tillsammans. Teckning är en viktig del av barnets utveckling och är ett bra kommunikationsmedel för barn samt även för vuxna (Knight, et. al. 2015, 25). När hela familjen får vara med och ge sin åsikt ger det väldigt värdefull information från flera olika åldersgrupper på en gång.

Det här arbetet fokuserar på hälsa och välmående samt främjande av växelverkan inom familjen. Genom att fokusera på dessa olika aspekter hoppas man att kunna skapa en metod som gynnar både familjer men även social- och hälsovården inom kommunerna.

Det har använts fyra frågeställningar som grund för detta arbete och arbetats kring dessa. Frågeställningarna är: Varför är tankekarta en bra datainsamlingsmetod? Vilka ämnen ska man ha som stöd för tankekartan för att få väsentlig information? Hur analyserar man tankekartan? samt Hur samlar man in informationen från tankekartan? Arbetet tar också upp hur man får familjen att arbeta tillsammans så att alla familjemedlemmars röster blir hörda och att barnens åsikter också lyfts fram.

Det här examensarbetet är en del av projektet Skärgårdsliv och är ett beställningsarbete av yrkeshögskolan Novia. Det slutgiltiga målet för projektet Skärgårdsliv är en databas med kunskap om skärgårdslivet i Åboland med fokus på hälsa och välfärd hos svenskspråkiga barnfamiljer. Detta examensarbete är alltså en del av förberedelserna. Målet och slutprodukten för det här examensarbetet är en manual för hur tankekartor kan användas som en delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetod bland familjer.

2 Metod

Det här kapitlet handlar om vilken metod som använts för att samla in kunskap och teoretisk bakgrund till detta examensarbete samt hur arbetsprocessen gått till och hur etiken har tillämpats i detta arbete.

En undersökning eller forskning görs alltid för att få svar på ett problem. Problemet är något man är intresserad av att skaffa ny eller fördjupad kunskap om. (Patel & Davidson 2011, 9). När det handlar om källor för kunskapen har böcker oftast en bättre översikt över den kunskap som finns inom ett problemområde medan artiklar och rapporter har de nyaste upptäckterna, detta eftersom böcker tar längre att publicera än en artikel. I bibliotek har man möjlighet till många olika typer av källor. Sökmotorerna som biblioteken använder sig av hjälper att hitta relevanta källor. De databaser som de flesta bibliotek har till förfogande underlättar sökandet efter relevanta undersökningar och artiklar. Litteraturgenomgång är en tidskrävande process, därför lönar det sig att ha bra kunskaper i hur man använder sökmotorerna för att kunna avgränsa och sälla materialet så man får fram det relevanta. (Patel & Davidson 2011, 42–43).

Materialet till examensarbetet samlades in med hjälp av en litteraturöversikt. En litteraturöversikt är viktig eftersom den ger en bra teoretisk bakgrund att bygga examensarbetet på. En litteraturöversikt går ut på att man går igenom vad det finns för litteratur och forskning inom det område man vill skriva om. (Nyberg & Tidström 2012, 197). Litteraturgenomgången är inte avslutad i och med att man formulerat problemet utan man fortsätter samla på sig kunskap i princip tills arbetet är avslutat. Det skiftar mellan att söka litteratur och att arbeta med andra delar av arbetet. (Patel & Davidson 2011, 44).

2.1 Litteraturöversikt

För examensarbetet användes böcker, artiklar och undersökningar för att få en så bred kunskapsbas som möjligt. Det strävades efter att källorna skulle vara så ny-publicerade som möjligt för att vara relevanta. Källor söktes som handlade om syftet med eller rent av besvarade frågeställningarna för arbetet. Källor som handlade om tankekartor och hur de kan användas i forskning var en bra bas samt källor om familjedynamik.

Databaserna EBSCO och Cinahl (ebSCO) har använts då undersökningar och artiklar söktes till examensarbetet. Sökningarna är gjorda på engelska. De ämnesorden som har använts är: Mind maps, family, interview, research, health, wellbeing, art, drawing, family dynamics,

family health, family wellbeing. För att få så många träffar som möjligt har sökorden kombinerats och varierats på många olika sätt. De träffar som kommit upp har sedan avgränsats till att vara tillgängliga i full text. Dessa sökord har även använts på internet och i bibliotek då elektroniska källor samt böcker försökts hittas till arbetet.

Igenom arbetets gång har det strävats efter källor från 2009 framåt men undantag har gjorts där källan ändå är vetenskaplig och som upplevts varit relevant ännu idag. Tankekartor har använts länge inom pedagogiken, vilket gör att källorna ibland inte kunnat placeras inom tidsramen. Källorna som valdes till examensarbetet har varit relevanta för frågeställningarna, för arbetet och därtill vetenskapliga.

2.2 Arbetsprocess

Examensarbetet började genom att först göra en projektplan över hur tankekartor skulle användas som en datainsamlingsmetod. Därefter söktes bakgrundsinformation om tankekartor och bilder för att få en bra bas att bygga upp datainsamlingsmetoden samt manualen på. Böcker lånades från bibliotek och olika artiklar söktes från internet för att hitta tidigare forskning om ämnet.

För att göra datainsamlingsmetoden effektiv behövdes mer teoretisk bakgrund om hur man kan främja delaktighet i familjen, d.v.s. familjedynamik, samt hur man tar fram nyckelorden i tankekartan som definierar hälsa och välmående för familjen. Hur ska man analysera en tankekarta och hur samlar man in data från den? Genom att plocka fram de viktigaste frågeställningarna och rubrikerna kunde man arbeta utgående ifrån dem.

Genom att gå igenom litteratur och material kom antagandet att det effektivaste sättet att samla in data så den obehindrat kan analyseras utan att förvrängas i processen var att spela in diskussionen medan tankekartan utvecklas. Med inspelningen kan man som handledare av tankekartan lättare hålla full fokus på familjen och sedan efteråt har lättare att transkribera och analysera materialet. Genom att be deltagarna förklara vad deras bilder och texter betyder så minskar man risken att av misstag analysera syftet till att vara något helt annat än vad det ursprungligen var tänkt.

Eftersom det här arbetet fokuserar på hälsa och välfärd som är ett väldigt stort område så valdes det att sätta fokus på matvanor, välmående i vardagen samt familjens nätverk och sociala stöd som huvudkategorier i tankekartan. Detta för att försöka få fram en bra helhet för hur familjerna i skärgården mår. Dessa områden valdes för att de kan bedömas vara områden som tydligt kan lyfta fram hur familjer mår. De är områden som både kan lyfta fram negativa men också positiva svar. Källor togs fram om dessa ämnen för att sedan tänka på hur man ska föra fram dessa ämnen för familjen för att få värdefull kvalitativ information. Dessa kategorier kopplades till stödfrågor. Tanken med stödfrågorna är att de ska främja tankegången hos familjerna om det behövs. För att familjerna verkligen ska känna sig hörda och uppleva att de har en möjlighet att få säga sin åsikt så behöver deltagarna en möjlighet att även kunna ta upp saker utanför dessa områden om de känner att något blivit osagt.

Då tillräcklig information samlats in för datainsamlingsmetoden och grunden till examensarbetet var uppbyggt började planeringen av hur manualen för hur datainsamlingsmetoden skulle se ut. Manualen byggdes på den kunskap som samlats under examensarbetsprocessen. Layouten på manualen skulle vara tydlig för att den ska vara enkel att använda sig av. Manualen finns med i detta arbete i (Bilaga 1). Även information om familjedynamik och kommunikation söktes eftersom det är viktigt att ha baskunskap om hur en familj fungerar.

I resultatkapitlet i detta examensarbete har svaren på frågeställningarna som presenterats i inledningen redovisats. Där ingår även resultatet från testningarna. Då diskussionskapitlet skrevs utgick man från resultaten som framkommit. I diskussionskapitlet jämförs resultaten med den teoretiska bakgrunden som hittats. Arbete analyserades och utvecklingsmöjligheter lyftes fram.

Den största etiska frågeställning igenom hela arbetet var definitivt hur stödfrågorna ska framföras på ett sätt så att alla förstår dem och att de inte ska lämna medlemmarna obekväma eller rentav sårade. Därför valdes väldigt öppna frågor som kan tänkas öppna upp till diskussion. Det ger en större möjlighet för den som svarar på frågorna att själv kunna välja hur mycket information man vill framföra. Andra etiska frågeställningar var hur man ska förbereda en familj på vad datainsamlingsmetoden går ut på så inte någon känner sig lurad och hur man som handledare ska förhålla sig till då någon plötsligt inte vill vara med längre eller blir obekväma. Infobrevet som gavs till familjerna före testningen av metoden var ett förberedande dokument för familjen. Där förklarades vad datainsamlingsmetod går ut på.

I manualen skrevs att man ytterligare en gång med hela familjen måste gå igenom vad metoden går ut på och att man får använda sig både av text och bilder. Redan från början strävades det efter en datainsamlingsmetod som skulle upplevas som väldigt öppen och inte provocera fram gräl eller oroligheter. För att ha familjens välmående i fokus framkom det att metoden inte får vara för påträngande och att metoden också fokuserar på det positiva med livet i skärgården och inte bara det negativa.

I detta examensarbete har man fokuserat på god vetenskaplig praxis och satsat på att göra detta arbete etiskt godtagbart. Dokumenteringen och bedömningen av undersökningen samt resultaten har gjorts noggrant. Enligt den forskningsetiska delegationen innebär god vetenskaplig praxis att man bland annat tar hänsyn till andra forskares arbete och resultat samt hänvisar till deras texter på ett korrekt sätt (Forskningsetiska delegationen, God vetenskaplig praxis u.å). En forskning ska alltid bidra till en sanningsenlig bild och ta hänsyn till upphovsrätten alltså undvika plagiering (Nyberg & Tidström 2012, 50).

3 Hälsa och välfärd

Detta kapitel tar upp de ämnen som valts till tankekartan för att försöka lyfta fram kvalitativ information om familjernas hälsa och välfärd i skärgården. Hälsa och välfärd är ett brett ämne. Detta examensarbete fokuserar därför på matvanor, familjens välmående i vardagen samt hur familjerna upplever socialt stöd och kontaktnät i skärgården.

Tankekartan blir en form av kvalitativ forskning vilket betyder att man vill få kunskap om hur individen som blir intervjuad mår på djupet. Ofta vill man forska i förklaringar till varför enskilda människor eller grupper känner samt uppför sig på det sätt de gör. Ett av de största problemen med kvalitativ forskning är att etablera förtroendet mellan forskare och fokusgrupp för att få värdefulla svar. (Whiting & Sines 2012, 22).

3.1 Matvanor som en del av hälsan

En hälsosam kost med balans påverkar hälsan till det bättre och kan förebygga många livsstilssjukdomar som till exempel hjärt- och kärlsjukdomar samt diabetes. De vardagliga valen som man gör angående kosten påverkar hälsan på lång sikt. Det är väsentligt för människan att få tillräckligt med näringsämnen och energi för att hålla kroppen frisk och funktionell. Det är endast då det finns en balans mellan energiintaget och energiförbrukningen som kroppens vikt hålls konstant. Rekommendationerna är att äta mycket grönsaker vid varje måltid. Högkvalitativa fiberhaltiga kolhydrater alltså hela korn,

grönsaker, bär och frukter är bra. Man ska undvika vitt mjöl och socker. Hellre äta mjukt fett istället för hårt fett samt undvika för mycket salt. Fisk rekommenderas två till tre gånger i veckan. Man ska se till att kroppen får tillräckligt med D-vitamin samt kalcium. Kranvatten är det bästa sättet att släcka törst och är det hälsosammaste mot kroppen. Läs och alkohol bör undvikas totalt. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Terveellinen ruokavalio 2018).

Övervikt speciellt bland barn har blivit ett stort problem nuförtiden. Det har bevisats i en undersökning att barn oftast inte klarar av på samma sätt som vuxna att välja en hälsosam kost om det finns ohälsosamma alternativ att välja mellan. Därför är det viktigt att miljön runt barnen förespråkar god kost. (Callaghan, Molcho, Saiorse & Kelly 2015, 162).

Valen som barnen gör påverkas alltså av vad som erbjuds runt omkring barnet. Detta är resultatet från en undersökning som gjorts. Barn som bodde i tätorter hade högre risk för övervikt eftersom de barnen oftare hade till exempel snabbmatskedjor i närheten jämfört med barn som bodde på ställen där det inte fanns de valmöjligheterna. Gör man alltså hälsosammare måltidsalternativ för barnet har barnet också lättare att välja dem. (Callaghan et al. 2015, 164).

3.2 Välmående och vardag

Hälsa är den största indikatorn på välfärd i samhället. En familj har den mest kraftfulla inverkan på hälsan eftersom familjen är den som i många fall erbjuder ekonomiska, sociala och psykologiska tillgångar. Dessa tillgångar fungerar som ett skydd för medlemmarna i familjen. (Treas & Scott 2014, 255).

Att i vardagen klara av att förena arbete och familj är av stor betydelse för familjens välmående. Alla familjemedlemmars välmående är väsentligt, alltså barnens men också föräldrarnas välmående. I Finland gör speciellt pappor väldigt långa arbetsdagar jämfört med övriga arbetstagare. En stor del av mödrarna i Finland upplever att det är svårt eller rent av omöjligt att kombinera arbete och familjelivet efter föräldraledighet. Det här gör att många mödrar förlänger sin föräldraledighet eller lämnar arbetslivet. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lapset ja perheet 2019). För att en familj ska må så bra som möjligt kräver det att föräldrarna kommer ihåg barnens bästa men också sitt eget mående. Det är lätt att man i stress glömmer bort att träffa vänner och att ha olika aktiviteter tillsammans som familj på sidan om vardagen. Alla människor har olika intressen och behov i sitt liv. Kroppen och

sinnet behöver motion, mat, vila och trevlig sysselsättning för att må bra. Därför måste varje familjemedlem också få ha sitt eget välmående i intresse så som till exempel olika hobbyn, vänner, karriär och egen tid för att det påverkar hela familjens välmående. (Familjestöd, Välbefinnande i familjen 2018).

Familjer i Finland upplever överlag också mycket trötthet och stress. Stressen som föräldrarna upplever tär på förhållandet mellan barnet och föräldern samt barnets välbefinnande. Överlag behöver familjer tillräckligt med mat, kläder, inkomst samt en trygg bostad med en säker omgivning för att må bra. Familjer där det finns föräldrar som missbrukar eller pga. psykiska problem inte klarar av vardagen är i mest nöd i Finland. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lapset ja perheet 2019).

Ekonomiska svårigheter i vardagen är förknippat med sämre hälsa i familjer. Det kan bero på att det orsakar oenigheter om ekonomin mellan familjemedlemmarna och överlag en dålig stämning i familjen. (Kravchenko & Stickley & Koyanagi 2015, 1467). Ekonomiska svårigheter i familjer kan även påverka barnens förmåga att lära sig saker, beteende och hälsan negativt. Det är inte ovanligt att barn skäms för familjens ekonomiska ställning. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lapset ja perheet 2019). Det är också bevisat att dåliga familjerelationer är förknippade med högre risk för psykisk påfrestning vilket i långa loppet kan leda till depression och ångest. I en familj behöver alla familjemedlemmar stödet av varandra men också stöd av relationerna runtomkring familjen. (Kravchenko et al. 2015, 1650).

En fungerande familjekonstellation är nyckeln för utvecklandet av personlighet och sociala förmågor hos barn. Barn behöver en glad atmosfär och stabila levnadsförhållanden med ett bra socialt nätverk för att kunna utvecklas och må bra. Det här betyder ändå inte att fungerande familjer måste vara glada hela tiden. Det är fullt normalt att konflikter och oenigheter uppstår även i fungerande familjer. Det är en vanlig reaktion på att bo väldigt nära varandra. Familjer som spenderar tid med varandra och gör aktiviteter tillsammans har bättre relationer och mår oftast också överlag bättre. (Sruthy & Naachimuthu 2017, 674).

3.3 Familjens nätverk och sociala stöd

I människans liv har sociala nätverk två grundläggande egenskaper. Den första egenskapen är relationerna alltså vem som hör ihop med vem. Dessa relationer kan variera enormt. De kan vara tillfälliga, livslånga, ytliga, intensiva, personliga eller anonyma. (Christakis & Fowler 2010, 30). Vanligtvis tänker man att ett socialt nätverk handlar om kopplingen till

familj, vänner, arbetskamrater och grannar. Egentligen är det så att ett socialt nätverk kan baseras på många olika typer av sociala kontakter som finns i livet och samhället, vilket gör att det finns många olika variationer på sociala nätverk. Den andra egenskapen är överföringen alltså vad dessa relationer bidrar med till varandra (till exempel närhet). (Christakis & Fowler 2010, 31).

I familjer handlar socialt nätverk om relationerna mellan familjemedlemmarna men också relationer till personer utanför familjen (Kravchenko et al. 2015, 1467). Det sociala nätverket kan alltså ses som olika relationer mellan människor. Dessa relationer kan handla om släktskap, vänskap eller formella tjänster i samhället. (McArthur & Winkworth 2017, 640). Ett bra socialt nätverk ger emotionellt stöd till familjen och kan ge avlastning i vardagen vilket främjar familjens välmående avsevärt. Det forskas mycket i hur hälsa och välfärd påverkas av en individs sociala nätverk. (McArthur & Winkworth 2017, 639). Det är dock redan bevisat att familjer som har ett bra socialt nätverk mår bättre (Kravchenko et al. 2015, 1467).

Socialt stöd är en mångsidig struktur som innehåller interaktioner mellan individer. En allmän definition av socialt stöd avser den hjälp som man kan erbjuda någon annan. Detta inkluderar emotionellt stöd, materiellt stöd, tillhandahållande av information, problemlösning samt praktisk hjälp. Ett bra socialt stöd har visat sig ha positiva känslomässiga och beteendemässiga effekter på mottagaren. (McArthur & Winkworth 2017, 639). Det har bevisats att i familjer som har ett bra socialt stöd så hjälper det föräldrar hantera stress i vardagen. Det bidrar även med materiella resurser, möjligheter, problemlösningar och allmän hjälp till att klara det dagliga livet. (McArthur & Winkworth 2017, 639) (Treas & Scott 2014, 256).

I en undersökning som gjorts så försökte man få fram information om hurdant nätverk och socialt stöd som ensamstående föräldrar har. Man märkte att många som var med i undersökningen saknade totalt ett nätverk. De saknade också de relationer och tjänster som skulle kunna vara som stöd i vardagen. Det är tyvärr så att det är svårt för de tjänster som ska hjälpa barnfamiljer i samhället att hitta dessa familjer som har ett litet kontaktnät och är i behov av stöd. Många mödrar i forskningen konstaterade att det är svårt att hitta nya bekantskaper i till exempel lekparker och att det därför är svårt att försöka skapa något kontaktnät överhuvudtaget. (McArthur & Winkworth 2017, 645).

Många familjer är väldigt ensamma och saknar det sociala nätverket som skulle kunna vara en bro till andra resurser. När detta nätverk är litet eller obefintligt sjunker möjligheten att bli introducerad till formella tjänster som kan hjälpa familjer. (McArthur & Winkworth 2017, 646).

I Finland försöker man stöda barnfamiljer på många olika sätt. Man satsar på ett bra samarbete mellan familjen, rådgivningen, daghemmet, skolan samt elev- och studerandevården. Målet är att detta samarbete ska stöda barnens och ungdomarnas uppväxt samt bidra till friska och välmående familjer. Det finns också övriga tjänster som familjerådgivning, hemtjänst och förebyggande barnskydd som ska stöda familjerna i Finland. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lasten ja perheiden palvelut 2019).

4 Att arbeta tillsammans med barnfamiljer

Detta kapitel kommer handla om familjedynamik och kommunikation. Det kommer även ta upp hur barn utvecklas i olika skeden samt barnets status i Finland. Detta kapitel är viktigt för datainsamlingsmetoden eftersom den går ut på att familjer måste samarbeta och kommunicera med varandra då metoden utförs. Barnets utveckling i olika åldrar är viktigt för att man ska veta hur man ska bemöta barnet i situationen.

4.1 Familjedynamik och kommunikation

En familj kan definieras på många olika sätt (Segrin & Flora 2005, 3). Som familj räknar man dock vanligtvis personer som delar en djup och kärleksfull relation med varandra. Det kan handla om relationer där man är relaterade till varandra för att man är släkt eller bundna vid varandra genom giftermål eller adoption. (Segrin & Flora 2005, 6). Dessa relationer är till exempel barn, syskon, farföräldrar, morföräldrar samt make eller maka. Det kan också finnas nära vänner och personer som inte egentligen är släkt men ändå betraktas som familj. Ett typiskt exempel är bonusföräldrar. (Payne 2015, 9). En familj kan ses som ett evigt kretslopp. Detta kan förklaras genom att det flesta människor påbörjar en ny familj efter att de lämnat den ursprungliga familjen. (Segrin & Flora 2005, 3).

4.1.1 Familjedynamik

När man tänker på begreppet familj är det vanligt att man ser det som en grupp där de äldre tar hand om de yngre, alltså vårdnadshavare tar hand om sina barn. Men detta är bara en typ av förhållande som finns i familjesambandet. Det finns många familjer där vårdnadshavaren

tar hand om sina föräldrar, där tar de yngre hand om de äldre. Familjer där det finns två vårdnadshavare måste också komma ihåg att ta hand om varandra, där tar de vuxna hand om varandra och ger till exempel stöd i rollen som vårdnadshavare. En fullt fungerande familj fungerar alltså som en grupp som ger stöd och vård till varandra. (Valsiner 2000, 142). Alltså kan man säga att det mest viktiga i familjedynamiken och kommunikationen är att det finns det sociala stödet mellan familjemedlemmarna. Det är inte heller ovanligt att människor söker det sociala stödet från den egna familjen då det inte kan hittas i något annat förhållande i livet. Det är också bevisat att när människan upplever att det sociala stödet finns i livet så är människan som lyckligast och mår bäst. (Segrin & Flora 2005, 230).

Som det nämnts tidigare är bonusföräldrar en vanlig del av familjer i dagens läge. Det är inte heller ovanligt att dessa personer har en vårdnadshavares roll i familjen. (Payne 2015, 9). Att vara en vårdnadshavare betyder alltså inte att man måste vara relaterad eller släkt. Rollen som vårdnadshavare beskrivs många gånger som kärleksfull och belönande men den kan också vara stressfull för både vårdnadshavaren och barnet. Det är vanligt att vårdnadshavare upplever rädsla för det okända, rädsla för att inte själva räcka till eller att resurser som pengar och tid inte räcker till. (Payne 2015, 9).

4.1.2 Relationen mellan föräldern och barnet

Relationen mellan föräldern och barnet ses oftast som den närmaste relationen i en familj. Relationen mellan föräldern och barnet är en relation som barnet aldrig har kunnat välja vilket gör att den är annorlunda än till exempel en relation mellan ett gift par. Barnet är fött i en beroende ställning till föräldern och behöver skydd av föräldern. (Segrin & Flora 2005, 160).

Ett av föräldrarnas ansvarsområde är att lära barnet hur barnet ska klara av olika uppgifter och händelser i livet. Detta är en balansgång för alla föräldrar. Barnet behöver stödet och exemplet av föräldern men föräldern får inte heller alltid ta över någon uppgift så fort barnet inte klarar av den. Föräldern får inte vara för påträngande utan det ska finnas rum för barnet att uppleva och lära sig på egen hand. (Segrin & Flora 2005, 164). Föräldrar utövar indirekt alltid en form av kontroll på barnet. Det kan delas in i beteende kontroll och psykologisk kontroll. Genom beteende kontroll sätter föräldern gränser och regler för vad barnet får göra och hur barnet ska bete sig. Psykologisk kontroll handlar mera om känslomässig och kognitiv självständighet som föräldern erbjuder barnet. Dessa två delar är viktiga för föräldrarollen men de får inte utövas för extremt då det kan ha negativ inverkan på barnet. Besvikelse är en typ av psykologisk kontroll där man drar fördel av det att barnet vill göra

föräldern till lags. Besvikelsen kan uttryckas genom ansiktsuttryck, ord eller handlingar. Alla föräldrar uttrycker någon gång besvikelse för sitt barn och i rimliga gränser kan det vara användbart för att motivera barnet. Utnyttjar man det så kan det vara destruktivt för barnet och kan påverka det längre fram i livet på ett negativt sätt. (Segrin & Flora 2005, 164). Ett annat exempel på psykologisk kontroll är där föräldern är för påträngande och hämmar barnets möjlighet att utvecklas eller situationer där föräldern drar tillbaka sitt stöd samt värme som en form av straff. Dessa typer av kontroll speciellt i extrema fall orsakar låg självkänsla, känslor av skuld och kan även orsaka långsiktiga konsekvenser för barnet. (Segrin & Flora 2005, 168). I helhet kan man säga att utövande av kontroll är mest effektivt när det ger en väl motiverad struktur som hjälper barnet att förstå rätt och felaktigt beteende. Det ska aldrig handla om kontrollerande tvångsförordningar som inte förbättrar barnets självkompetens. (Segrin & Flora 2005, 183).

Då barnet har en trygg relation till sin förälder vågar barnet utforska omvärlden och visa intresse för nya saker. Om tryggheten i relationen sviktar reagerar barnet och blir otryggt. Då kan barnet tappa förmågan att vilja undersöka sin omgivning. Detta beror på att barnet känner sig oskyddat och inte litar på att den vuxna finns där ifall det händer något. (Broberg 2000, 3068–3073).

I en familj har alla medlemmar vanligtvis olika mål i livet eftersom alla är egna individer. Familjemedlemmarna strävar efter de målen på olika sätt. Det är den här faktorn som ofta orsakar konsekvenser och oenighet i familjekonstellationen. Till exempel har en tonåring ofta en egen plan och ett mål för framtiden. Det är inte ovanligt att vårdnadshavare inte delar det målet med 15-åringen utan önskar något helt annat för tonåringen. Det kräver av familjen att man hittar ett sätt som alla får försöka sträva efter sina mål med beaktande av andra familjemedlemmars målinriktningar. (Valsiner 2000, 145).

4.1.3 Kommunikationen inom familjen

De vanligaste problemen man ser i familjer nuförtiden är skilsmässor, barnmisshandel, våld i hemmet och problem med mentala hälsan. Det som dessa problem har gemensamt är att de ofta i en viss mån baserar sig på kommunikationsproblem i familjen. (Segrin & Flora 2005, 3). Kommunikation kan definieras som en aktiv process där individer skapar, delar och utbyter åsikter samt känslor. Familjemedlemmar delar oftast mycket förflutet och har upplevt en hel del med varandra vilket skapar en speciell gemenskap som vanligtvis inte uppstår med andra typer av förhållanden. Nyckeln till framgång i kommunikation handlar om respons. Alltså att båda individer framför sin uppfattning och tolkning i

kommunikationen. I familjekonstellationer uppstår det lätt missförstånd i både verbalt och nonverbalt beteende. Typiskt exempel är hur barn och vårdnadshavare definierar vad en rolig aktivitet är, oftast stämmer inte dessa definitionerna helt överens. En god kommunikation i en familj ska vara kontinuerlig och baseras på det förflutna, nutiden och framtiden. (Segrin & Flora 2005, 15–16).

Positiva sätt att kommunicera i familjer och främja en bra familjedynamik är bland annat att man är tydlig, lyhörd, visar sympati, håller sig till saken i konversationer samt vågar vara sig själv. (Segrin & Flora 2005, 20). Till negativa sätt att kommunicera hör att vara dömande, vägra lyssna, själviskhet, försök att uppvigla till bråk och att förneka känslor. (Segrin & Flora 2005, 20).

Förr i tiden fokuserade man endast på kommunikationen mellan mor och barn. Nuförtiden fokuserar man på både mor och far då fadern har samma roll som modern i dagens samhälle. (Segrin & Flora 2005, 160). Kommunikationen mellan förälder och barn börjar redan från födseln och fortsätter genom uppväxten ända till vuxen ålder (Segrin & Flora 2005, 162). Vid födseln sker den första viktiga anknytningen mellan förälder och barn. Psykoanalytikern John Bowlby har forskat kring anknytning och påpekar anknytningens betydelse som en grund till att främja lyhört föräldraskap samt en trygg relation mellan barn och förälder. (Broberg 2000, 3068–3073). Föräldrar utövar kommunikation med spädbarn genom bland annat olika ansiktsuttryck, beröring och ögonkontakt eftersom det saknas förmågan till verbala kommunikationssätt (Segrin & Flora 2005, 162).

Sättet som föräldrarna uttrycker sina känslor och utövar kommunikation borde ändras efter i vilken ålder barnet är. Värme, stöd och engagemang som ges kontinuerligt och på ett lämpligt sätt för barnets ålder är alltid till fördel för barnet. Man ska dock tänka på att inte överdriva dessa fördelar. Det kan ha negativ effekt då det kan tolkas som överbeskyddande eller oäkta. För stort engagemang där barnet hindras från att försöka själv är ett bra exempel. (Segrin & Flora 2005, 165).

Det är helt normalt att det finns perioder då en familj inte kommunicerar effektivt med varandra. Det är speciellt vanligt då det sker någon förändring i familjen, till exempel barnen börjar närma sig vuxen ålder och börjar enligt föräldern bete sig underligt. Föräldrar brukar i det här skedet ta till många olika strategier för att känna att de ännu har kontakt och kontroll över sitt barn. Oftast är dessa strategier lönlösa. Det är också vanligt då familjen får ett barn som sedan tar upp mycket tid och uppmärksamhet. Det kan också handla om skilsmässa eller om någon familjemedlem avlider. (Segrin & Flora 2005, 371). Perioder som en familj inte

kommunicerar effektivt handlar ofta alltså om att det finns någon typ av stress i familjekonstellationen. När en familj upplever stress är det vanligt att man ändrar på reglerna som familjen haft förut. Det kan också hända att rollerna i familjen ändras något, till exempel att någon av föräldrarna tar ett steg tillbaka eller att det barnet som alltid varit lugnast plötsligt är vildast. (Segrin & Flora 2005, 213).

Att förbättra en familjs kommunikation är inte en lätt sak. Om en familj har svårt att kommunicera är det bäst om man tar tag i problemet före situationen blir kaotisk. Om situationen redan är kaotisk är det mycket svårare och kan ibland även uppfattas som nästan omöjlig att lösa. (Segrin & Flora 2005, 371).

4.2 Barnets utveckling under skolålder

För att kunna se det individuella barnet behövs kunskap och förståelse om barnets utveckling. Utvecklingen är dock väldigt individuell. Samhället är byggt för att främja och stöda barnets utveckling genom ett aktivt lärande. Samhällets pedagogiska verksamhet samt social- och hälsovård ska alltid utgå och forma sig efter barnets bästa. Samhället ska även ge barnet struktur samt trygghet. Barn behöver trygga vuxna som ser till barnets bästa genom att ge omsorg och den omvårdnad barnet behöver. (Davidsson & Juslin 2016, 4–7).

Alla barn är olika individer med olika resurser och behov. Barnets egna resurser och behov påverkar hur barnet ser på andra i sin omgivning men också hur barnet upplever och ser sig självt. Ett resursstarkt barn har en positiv syn till sig själv och har ofta bra sociala färdigheter samt självkontroll. Barn som är resursstarka vågar be om hjälp, väntar på sin tur och kan kompromissa. Genom att ha dessa kompetenser har barnet lättare att kunna skaffa vänner och kunna vara bekväm i sociala situationer. (Davidsson & Juslin 2016, 32).

I dagens samhälle är barn väldigt genusmedvetna vilket avspeglar sig då man arbetar tillsammans med barn. Barn känner oftast till kön- eller genusrelaterade begrepp, fast man idag är väldigt noga med att det ska vara en jämlik behandling. Trots att det moderna samhället ska vara så jämlikt som möjligt så har studier visat att man automatiskt behandlar pojkar och flickor på olika sätt samt sätter obemärkt upp olika förväntningar på dem. Enligt studier är kroppsspråk samt röstläge olika för flickor och pojkar. (Davidsson & Juslin 2016, 64–65).

Då man jobbar på ett resursförstärkande arbetssätt kräver det att man ska vara strukturerad. Vilket i praktiken betyder att man planerar, dokumenterar, utvärderar och reflekterar. För att kunna jobba målinriktat måste varje barns styrkor och svagheter ses för att sedan jobba utgående från dem. Det finns många faktorer som kan påverka barnets egna resurser. Genom att ha ett positivt arbetssätt kan man stärka barnets resurser och även ständigt märka olika förändringar samt se individuella behov. Trots åldern kan barnen befinna sig på olika nivåer angående olika färdigheter som till exempel språk, motorik, emotionell och kognitiv förmåga. (Davidsson & Juslin 2016, 74).

Det är viktigt att även kunna se barnets omgivning och att tillsammans med barnet ta reda på svagheter och styrkor i miljön runt omkring. Genom att använda sig av metoder och ett språk som barnet förstår kan det främja en god växelverkan. För att man ska kunna arbeta professionellt tillsammans med barn är det även viktigt att man reflekterar samt analyserar sitt eget arbetssätt. Detta leder till ett bättre samspel med barnet och även familjen. (Davidsson & Juslin 2016, 80–83).

4.2.1 0–6 månader

Det lilla nyfödda barnet är redan från födseln i behov av närhet, omsorg, bekräftelse och kontakt. Barnet har i början svårt att se på långt håll då synfältet endast är 30 cm. Trots att inte synfältet är så stort så urskiljer barnet ändå den vuxnas olika ansiktsuttryck och miner. Barnet kan känna av olika sinnesstämningar samt reagera på dem genom till exempel gråt. Den viktiga första anknytningen sker redan direkt efter förlossningen. Anknytning mellan föräldern och barnet är lika viktigt åt båda hållen. Barnet är i behov av kärlek, närhet och bekräftelse vilket sker genom omvårdnad och omsorg. Genom omvårdnad och omsorg skapas rutiner som stöder barnets utveckling. Olika medfödda temperament och drag kan redan urskiljas hos barnet, dock påverkar omgivningen samt miljön hur barnet reagerar. (Mannerheims Barnskyddsförbund 2007, 3–14).

Vid två månader lyfter barnet på huvudet men bara korta stunder. Barnet lystrar till ljud och vänder huvudet från det hållet ljudet kom. Vid ungefär två månader börjar barnet också sparka med benen. Redan vid tre månader sparkar barnet energiskt. Grovmotoriken utvecklas. I början handlar det om stora rörelser med hela kroppen. Barnet börjar få fokus på olika kroppsdelar som händer och fötter. Barnet sätter dem till exempel gärna i munnen. I och med detta kommer även den fina motoriken med i bilden. Barnets kropp blir stadigare och balansen utvecklas. Barnet börjar ta tag i olika föremål och blir nyfiken på miljön runt

omkring. Barnet visar ofta med hela sin kropp om barnet känner sig piggt eller trött. Genom leenden och joller övar barnet att ta kontakt. Även genom att gråta uttrycker barnet olika behov så som trötthet eller hunger. Efter fyra månader börjar leenden komma och barnet känner redan familjemedlemmarna. Barnet kan börja jollra ord som till exempel mamma eller pappa. Från och med sex månader rullar ofta barnet redan runt och griper gärna fast i saker som finns runt omkring. Balansen utvecklas och barnet kan eventuellt sitta med stöd. (Mannerheims Barnskyddsförbund 2007, 10–19).

4.2.2 6–12 månader

Barnet utvecklas med fart men ändå i sin egen takt. Barnet känner sig ofta trygg med sina familjemedlemmar och för det lilla barnet är föräldrarna allt. Vid sju månader kan barnet börja främja för obekanta människor vilket är helt normalt och hör till utvecklingen. En del barn gör det mera och andra mindre. Barnet bekantar sig gärna med nya personer och en ny omgivning tillsammans med sin förälder. (Mannerheims Barnskyddsförbund 2007, 7–11).

Då barnet närmar sig ett år är det ofta full fart som gäller. Vid tio månader kryper eller ålar barnet framåt och börjar så småningom ställa sig upp. Efter ett års ålder kan de första stegen börja komma. Barnet utforskar gärna sin miljö och plockar ut saker från exempelvis lådor. Om någon ber kan barnet även ge leksaker. Finmotoriken är väl utvecklad och barnet kan plocka upp små saker från golvet. Barnet kan eventuellt dricka från en vanlig mugg med lite hjälp och kan ha en egen sked vid matstunderna. Dock behöver barnet ännu bli matad men barnet gapar då skeden kommer mot munnen. Barnets känslor utvecklas hela tiden och det är viktigt att föräldern uppmärksammar dem och bekräftar dem. Genom föräldrarna lär sig barnet de olika känslorna och utvecklar sitt eget känslospråk. Vid ett års ålder kan barnet börja säga de första orden. (Mannerheims Barnskyddsförbund 2007, 11–19).

4.2.3 1–2-åringen

Mellan ett och ett halvt år börjar barnet gå utan stöd och kan till och med kasta en boll sittande eller stående. Barnet har börjat förstå att komma ner med rumpan före från exempelvis soffan eller trappan. Barnet klättrar och utforskar mycket, det kan ibland bli svårt att hinna med. Barnet har en mera medveten bild av sig själv och gillar att se sig själv i spegeln. Barnet börjar även skapa en bild av vem som är flicka och vem som är pojke. Barnet behöver mycket närhet, kärlek, stöd och uppmuntran av föräldern. Barnet har ofta ett mjukisdjur eller en trasa som börjar bli viktig för barnet, särskilt på natten eller då barnet är ifrån sina föräldrar. (Mannerheims Barnskyddsförbund 2007, 3–19).

Då barnet börjar närma sig två år så börjar det ofta komma ord som även andra vuxna kan förstå. Barnet säger även namn på personer eller saker som inte finns där vid stunden. Man kan stöda barnets prat genom att peka och namnge olika saker i böcker eller omgivningen. Tvååringen kan äta själv och dricker bra från en mugg med båda händerna. Barnet springer ofta i full fart. Barnet börjar lära sig att klä av sig och på sig. Barnet förstår sig på att rita (kan dock kanske inte penn-greppet ännu) och kan även lyssna och se i böcker. Det är viktigt att låta barnet bekanta sig med olika material, till exempel modellera för att främja och utveckla olika sinnen. Allt eftersom känslspråket blir starkare och utvecklas, ökar barnets vilja också. Eventuella utbrott kan uppstå om barnet inte får sin vilja igenom. Vid leksituationer leker barnet gärna med en vuxen eller ett annat barn. Via leken utvecklas de sociala färdigheterna. Barnet kanske eventuellt är hårdhänt men det är för att förståelsen för att det kan göra ont ännu saknas. (Mannerheims Barnskyddsförbund 2007, 3–19).

Då barnet börjar närma sig tre år är barnet mycket långt utvecklat i de motoriska färdigheterna. Barnet kan fånga och kasta en större boll, hoppa, sparka boll, gå baklänges eller uppför trappor med hjälp av stöd. Då barnet är tre kan barnet klä av och på sig själv, kan även hantera knappar eller eventuellt dragkedja. Barnet kan så småningom cykla med hjälp av en vuxen som styr och stöder. (Mannerheims Barnskyddsförbund 2007, 19).

4.2.4 3–4-åringen

Det treåriga barnet är ofta väldigt framåt och nyfiskt. Barn iakttar och funderar ofta på olika saker, varför någon gör på ett visst sätt eller ser ut på visst sätt. Där av kan de komiska stunderna i butiken komma då barnet frågar högt, utan att mena något illa. Det är viktigt att den vuxna tar sig tid för att förklara och motivera barnet att fråga det som barnet funderar på. Det är dock viktigt hur den vuxna förklarar saker då det treåriga barnet kan ta illa vid sig. Barnet behöver få höra mycket beröm av de vuxna i vardagen för att främja en god självkänsla. Det gör att barnet sedan har lättare att prata gott om sig självt. Barnet går ofta mellan känslorna att vara stor och liten. Detta kan barnet ibland bli mycket frustrerad av. I den här åldern blir barnet medvetet om att bebisar kommer från “mammans mage” och blir även medveten om sitt eget men också andras kön. Det är viktigt att stöda barnet att göra eller leka med det som barnet gillar, oberoende kön. Rollekar brukar också börja intressera i denna ålder. (Mannerheims Barnskyddsförbund 2007, 3–23).

Fysiskt och motoriskt utvecklas barnet hela tiden. Barnet är väldigt rörligt och gillar att lära sig nya saker. Barnet vill ofta själv bestämma vilka kläder som barnet ska ha på sig. Ofta

börjar det nu komma fram om barnet är högerhänt eller vänsterhänt. I den här åldern tycker barnet ofta om att pyssla, klistra, limma, rita och övar att kunna klippa med sax. Det här övar finmotoriken. Det är viktigt för barnet att den vuxna visar intresse för vad barnet har åstadkommit och ger barnet bekräftelse. (Mannerheims Barnskyddsförbund 2007, 3–23).

I den här åldern börjar barnet även kunna gå på wc själv men kan ännu behöva blöja på natten. Hjälp med att borsta tänderna och att tvätta sig behövs ännu av en vuxen. Barnet pratar väldigt mycket i den här åldern. Meningarna är ofta allt från två ord till fem ord. Det är inte alltid sanningar som barnet säger utan en del kan vara fantasi. Det som är viktigt att veta är att barnet inte ljuger med flit. I en trygg omgivning vågar barnet även visa sina känslor, både besvikelser och ilska men även sorg. Det är viktigt att den vuxna visar att det är okej att visa känslor och att man inte alltid behöver vara av samma åsikt. När barnet fyllt fyra år börjar hänsynen till andra människor komma med i bilden. Fyraåringen är ofta hjälpsam och väldigt snäll. Moralen utvecklas hos barnet och det börjar bli allt viktigare vem som har rätt och vem som har fel. Barnet trivs ofta med att leka med andra barn och tröstar sina kompisar om det hänt något. (Mannerheims Barnskyddsförbund 2007, 3–23).

4.2.5 5–6-åringen

En femåring är oftast ett väldigt aktivt och självständigt barn. Barnets egen personlighet och intressen påverkar, men i huvudsak vågar och klarar barnet att utföra saker samt röra på sig självständigt. Barnet ser ofta upp till sina vänner och de har en mycket viktig betydelse i barnets liv samt sociala utveckling. Trots att barnet blir mera självständigt är det viktigt att barnet har trygga vuxna runt omkring sig samt sunda regler i vardagen. Barnet är nyfiket och vill ofta veta varför något händer eller hur något fungerar. Barnet trivs med att få umgås med den vuxna och att känna sig viktig genom att delta i olika sysslor. Barnet i den här åldern kan också börja prata om döden. Barnet tycker väldigt mycket om att få beröm och det stärker barnets självkänsla enormt. (Mannerheims Barnskyddsförbund 2007, 5–7).

Barnet växer snabbt och tycker om att leka olika rörelselekar. Barnet orkar koncentrera sig bättre och längre stunder. Trots att barnet blir mera självständigt är det viktigt att komma ihåg att barnet ännu är ett barn. Alltså ska inte barnet belastas med för mycket ansvar. Den vuxna ska föregå med gott exempel eftersom barnet iakttar och lägger märke till olika saker i den här åldern. Språket är välutvecklat och flytande. Barnet lär sig nya ord hela tiden. För att utveckla språket är det viktigt att läsa sagor och ramsor för barnet. Femåringen klarar ofta

av att räkna från noll till tio. Barnet är även noga med att allt ska delas rättvist. (Mannerheims Barnskyddsförbund 2007, 13–15).

Barnet kan ofta en hel del i den här åldern som till exempel att cykla, skrinna och simma. Det är viktigt att barnet är ute och rör på sig. Eventuell skärmtid på pekplatta, telefon eller tv måste vuxna begränsa. Då barnet blivit sex år börjar ofta förskola och förberedelse inför skolstarten. Via dagis och hemmet får barnet lära sig det som krävs för att kunna få en bra och lyckad skolstart. (Mannerheims Barnskyddsförbund 2007, 11–13).

4.3 Barnets status

Finländska samhället är till för att trygga varje barns uppväxt. Barnet har en hög status i vårt moderna samhälle. Samhället främjar barnets uppväxt genom att skapa rättigheter samt möjligheter. FN konventionen handlar om de rättigheter barnet har. (Davidsson & Juslin 2016, 6).

Barnkonventionen är som grund för etiken och värderingarna i arbetet tillsammans med barn. Barnkonventionen är till för att se och trygga barnets bästa. Konventionen är alla i Finland skyldiga att följa. Barnkonventionen gjordes till lag år 1991. Konventionen grundar sig på de mänskliga rättigheterna. I barnkonventionen kommer det fram hur viktigt det är att barnets åsikt blir hörd. Barnet har rätt till trygghet och omsorg. I alla beslut som berör barnet ska det vara utgående ifrån barnets bästa. Det som är viktigt att komma ihåg är att alla under 18 år är barn. Även barnskyddslagen (Barnskyddslag 417/2007) stöder barnets rättigheter i vårt samhälle. Det är barnombudsmannen och justitieombudsmannen i Finland som ser till och övervakar barnens rättigheter. (Unicef 2019, 1–9).

5 Konst som kommunikationsmedel för barn

Redan hos små barn finns det någon form av språk (trots att barnet inte kan prata ännu) som till exempel kroppsspråk, rörelse, ljud och miner. Barnet tolkar även bilder och musik före barnet kan prata. Konsten utvecklar identiteten hos människan samt fantasin. Konsten hjälper människan att skapa dialoger, problemlösningar och att göra nya upptäckter. Genom konsten utvecklar barnet sig att leka och lära. Barnet övar sin koordinationsförmåga och stärker motoriken. För barnet handlar konsten om ett språk. Barn kan via bilder bearbeta jobbiga händelser eller saker som inte kan hanteras med hjälp av ord. Bilder kan visa hur

barnet reflekterar eller hur barnet uppfattar olika saker. Både barn och föräldrar upplever ofta att ritandet är en rolig form att skapa något gemensamt. (Braxell 2010, 20–35).

Det är viktigt hur vuxna samt professionella möter barnets konst eller bild. Man får inte sätta ord i barnets mun utan man ska förhålla sig öppen och nyfiken till det barnet har ritat. Man måste reflektera tillsammans med barnet kring teckningen i en positiv anda. Man ska fundera på hur man som vuxen ställer frågor kring barnets teckning samt fundera på hur barnet tolkat frågan som ställts. Ofta uttrycker barnet något med sin bild och har eventuellt ritat något som barnet bearbetar i sin vardag. Bilderna barnen ritat är ofta med tanke att de ger dem till någon. Bilderna kan vara väldigt lojala beroende på vem som ska få teckningen. Barnet kan även söka någon form av bekräftelse via sin teckning. (Braxell 2010, 70–71).

Ibland vill inte barnet prata om sin teckning. Då är det viktigt att kunna respektera det och även bemöta barnet på rätt sätt även då. En del saker kan helt enkelt inte förklaras via ord utan skapandet sker från huvudet och via händerna till pappret. (Braxell 2010, 70–71). Teckning används som uttryckningsmetod då inte barnets egna ord räcker till eller då något upplevs som för svårt att förklara. Via teckningen kan barnet få uttryck för känslor eller händelser. Maaret Parviainen tar upp i THL:s handbok om barnskydd, att de barn som har svårt att uttrycka sig verbalt via ord ofta blir ohörda. Parviainen nämner också att vuxna ofta använder allt för svåra ord eller tar över konversationen. Därför förespråkar Parviainen att via teckning får barnet sin röst hörd från barnets egna synvinkel och det möjliggör en växelverkan på barnets nivå. Det är viktigt att vuxna inte analyserar bilden utan låter barnet berätta från barnets synvinkel. Parviainens åsikt är att det viktigaste inte är vad barnet har ritat, utan hur. Vilka färger, mönster eller strukturer som barnet har använt sig av är viktigare. Det berättar mera om själva teckningen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Piirtäminen työskentelymenetelmänä 2018).

6 Tankekarta

Detta kapitel kommer handla om vad en tankekarta är och hur man kan använda sig av en tankekarta för att få ut så mycket som möjligt av den. Kapitlet tar också upp hur en hel grupp tillsammans kan göra en tankekarta och vilka positiva effekter det kan ha på gruppdynamiken.

6.1 Fördelarna med en tankekarta

Det finns några primära orsaker varför en tankekarta är effektivare än att skriva en text. När man skriver anteckningar bäddas viktiga nyckelord in i text och försvinner därmed i helheten. Det här gör att hjärnan förhindras att göra kopplingen mellan nyckelorden. Speciellt text som är skriven med en enda färg är visuellt ointressant för hjärnan och kommer därför att glömmas bort. Lång text sätter också hjärnan i ett sorts viloläge vilket gör det omöjligt att fullt koncentrera sig och komma ihåg det man skrivit. Att skriva en text sätter också fokus på allt annat runt nyckelordet det vill säga stavningen, meningsuppbyggnaden och skrivstilen. Det här gör att det som är viktigt i texten plötsligt inte är i fokus mer. (Buzan & Buzan 1994, 49).

Tankekartan ger en möjlighet att förbättra inlärningen. Tankekartan ger även en möjlighet att på ett visuellt och klart sätt föra fram sina tankar. Det som är typiskt för en tankekarta är huvudämnet som är i mitten av kartan. Från huvudämnet utstrålar det grenar till andra nyckelord. Från nyckelorden kan det utstråla ytterligare grenar till eventuellt mindre viktiga nyckelord. Det här mönstret kan byggas så långt som möjligt. Då en tankekarta är gjord med färger, bilder, koder och dimensioner så väcker det intresse och kreativitet. Tankekartan blir också individuell och personlig. (Buzan & Buzan 1994, 59–60).

En bild har en förmåga att vara mer uttrycksfull än ett ord. Bilder aktiverar hjärnan att förena bilden med kunskap. I dagens värld är man dock van vid att man ska uttrycka sig i text och inte i bilder. Många misstar sig att de inte har talangen som krävs för att uttrycka sig i bilder. (Buzan & Buzan 1994, 73). Detta är det största problemet med en ritad tankekarta som datainsamlingsmetod. Människor kan känna sig väldigt obekväma med att uttrycka sig med konst. Då är en datainsamlingsmetod med både bilder och text att föredra. (Fangen & Sellerberg 2013, 230). Att rita som datainsamlingsmetod öppnar lätt upp till en diskussion. Tankekartan blir därför ett bra kommunikationsmedel mellan forskare och fokusgruppen. Bilder tar även bort språkmurar vilket gör det enklare att kommunicera ifall det inte finns något gemensamt språk. (Knight, et. al. 2015, 25).

6.2 Tankekarta i grupp

När tankekartan produceras av en grupp blir den en reflektion av det som gruppen kommit fram till. Den blir även som ett slags minne av vad som tagits upp. (Buzan & Buzan 1994,

166). Det som är viktigt då en grupp eller individer gör en tankekarta är att ämnet som tankekartan ska handla om är tydligt definierat och information har givits om vad projektet går ut på. Betoningen ska ligga på att det inte handlar om att bli fint eller rätt utan att det är innehållet det handlar om. (Fangen & Sellerberg 2013, 230). Idealet skulle vara om varje gruppmedlem först skulle göra en snabb egen tankekarta med egna grenar. Först efter det kombineras allas tankekartor till en slutgiltig tankekarta. Detta eftersom det lätt blir så att en individ leder resten av gruppen och tankebanorna blir därför samma för varje gruppmedlem. Detta kan förändra resultatet på tankekartan. (Buzan & Buzan 1994, 168). Det är inte någon skillnad hur lång tid man ger åt produktionen av en tankekarta men en kortare tid håller prestationskraven nere. Fokus ska alltså vara på innehållet i kartan. (Fangen & Sellerberg 2013, 230). Gruppdiskussioner uppmanar gruppmedlemmarna att utbyta idéer och åsikter vilket är en positiv sak (Buzan & Buzan 1994, 168).

Tankekartor som görs av en familj är både roliga och spännande men kan också vara utmanande. Det kan stärka och förbättra relationerna i familjen. Som tidigare redan beskrivits är det bra om varje medlem under cirka 20 minuter gör en snabb egen tankekarta med första åsikterna och idéerna. Efter det bygger familjen tillsammans ihop sin gemensamma tankekarta för att sedan då den är färdig gå igenom den tillsammans. (Buzan & Buzan 1994, 199–200). De specifika fördelarna med tankekartor som görs av en familj är bland annat att det ger möjlighet för familjen att vara kreativ tillsammans samt ger en möjlighet att öppna upp till konversationer. Detta kan leda till att upplevelsen stärker familjen som en helhet eftersom varje familjemedlem är närvarande och samarbetar. (Buzan & Buzan 1994, 209).

7 Datainsamling

Detta kapitel går närmare in på hur man kan samla in data igenom datainsamlingsmetoden, hur man kan samla in data från pågående samtal och vad man ska tänka på samt hur man ska förstå och tolka teckningar utan att förvränga bildens ursprungliga syfte. Kapitlet berör även hur datainsamlingen ska framföras till deltagarna i undersökningen.

Då man börjar göra en empirisk undersökning är det viktigt att man tänker på hur man ska samla in informationen man får fram. Utgångspunkterna ska vara forskningens syfte, frågeställningar och perspektiv. (Fangen & Sellerberg 2013, 286). Kvalitativ forskning

består oftast av intervjuer, antingen med individer eller grupper, men den kan också bestå av observationer och ljudinspelningar. Det handlar om att förstå individens upplevelser eller perspektiv på något. (Fangen & Sellerberg 2013, 284).

7.1 Familjeintervjuer

Fokusgruppintervjuer är en datainsamlingsmetod som baserar sig på kvalitativa data. Det handlar om att man intervjuar en hel grupp på en gång. (Fontana & Prokos 2007, 29). Antingen görs det genom en strukturerad eller ostrukturerad intervju beroende på intervjuens syfte (Fontana & Prokos 2007, 30). Det finns många olika varianter av intervjuer. Det finns intervjuer där det handlar om att fokusgruppen ska försöka komma på idéer eller egna åsikter. Denna typ av intervju är oftast lågt strukturerad eller är helt ostrukturerad. Vilket alltså betyder att den som utför intervjun inte ger så mycket direktiv åt fokusgruppen. Strukturerade intervjuer används oftast när man verkligen försöker få fram kunskap om en väldigt specifik sak. I strukturerade intervjuer har den som utför intervjun en väldigt stor roll och ska vägleda fokusgruppen genom hela processen. En intervju kan också vara en kombination av både ostrukturerade och strukturerade intervjuer. (Fontana & Prokos 2007, 31). Om fokusgruppen är en familj ska man komma ihåg att kvalitativt material från familjer ofta fokuserar på egna åsikter och erfarenheter. Dessa aspekter kan vara väldigt personliga för familjen. I en familj kan det också finnas till exempel diagnoser och hemligheter som inte alla familjemedlemmar har vetskap om. Detta är då väldigt känslig information som man måste ta i beaktande. (Donalek 2009, 22).

Ett vanligt dilemma inom empiriskt baserad forskning handlar om hur kvalitativa intervjuer ska utformas så att de uppmuntrar deltagarna att dela med sig av så mycket information och så korrekt information som möjligt. Samtidigt ska de personliga gränserna respekteras. (Källström & Andersson Bruck 2017, 83). Det är värt att komma ihåg att man som forskare inte bara ska bygga upp ett förtroende med de vuxna men också med barnen. Det handlar om en balansgång mellan att bygga relation till familjen och behålla forskningskvalitet. Båda dessa aspekter gynnar dock varandra. (Källström & Andersson Bruck 2017, 84).

När man intervjuar familjer ska man komma ihåg att sådana intervjuer inte är avsedda att ta upp mer privata tankar och åsikter från familjemedlemmarna. Man måste också förstå att svaren alltid i viss mån kommer modifieras av deltagarna eftersom resten av familjen är med i rummet och lyssnar. Närvaro av de andra i familjen behöver ändå inte enbart vara en dålig sak. Det kan stimulera interaktionen mellan familjemedlemmarna och forskaren. Osäkerhet

från deltagarnas sida kan minskas om man planerar in ett möte med familjen innan man planerar in intervjun. Det kan göra hela intervjun bekvämare och öppnare då familjemedlemmarna är bekanta med forskaren och vad processen går ut på. Man ska i förhand ge tydliga förklaringar vad syftet med forskningen är och hur länge intervjun pågår. (Donalek 2009, 24).

Som forskare ska man vara extra tydlig med vad som förväntas av deltagarna i forskningen. Man ska även använda sig av lågt standardiserade och lågt strukturerade intervjuer speciellt om det finns barn med bland deltagarna. (Källström & Andersson Bruck 2017, 87). Det är bra att låta familjen veta att man är intresserad av alla familjemedlemmars svar på intervjufrågorna. Det finns inte några fel eller rätta svar utan alla svar är lika bra och viktiga. (Donalek 2009, 25). Barn i synnerhet kan känna att de behöver försöka ge bra eller korrekta svar som passar forskarens agenda (Källström & Andersson Bruck 2017, 84). Man kan även poängtera att det är okej att det finns meningsskiljaktigheter i familjen (Donalek 2009, 25).

Att hitta deltagarfamiljer att intervjua är inte en lätt sak. Man kan använda sig av snöbollseffekten vilket innebär att man ber de deltagare man redan har med att fråga någon annan familj de känner om de vill vara med. (Donalek 2009, 23). Om möjligheten finns kan man ha små gåvor till deltagarna för att motivera familjer att vara med. Det kan ändå vara svårt att få familjer att vilja delta, därför är det viktigt att man presenterar forskningen på ett bra sätt. Man kan hänvisa till att det ger en möjlighet för alla i familjen att få en chans att föra fram sin åsikt. Detta kan göra att intresset att vara med ökar. (Donalek 2009, 24).

När man utför en intervju är det viktigt att man är flexibel, saklig, empatisk och lyhörd. Skillnaden mellan att utföra individuella intervjuer och intervjuer med fokusgrupper är inte så stor men vid fokusgruppintervjuer kommer gruppdynamiken inverka på intervjun. Detta kan medföra en del utmaningar för intervjuaren. (Fontana & Prokos 2007, 32). Datainsamling genom fokusgruppintervju ställer särskilda etiska krav på forskningen (Källström & Andersson Bruck 2017, 91). Man måste kunna förhindra att någon i gruppen börjar dominera över de andra medlemmarna, uppmuntra alla i gruppen att delta i intervju samt försöka få in svar från alla medlemmar i gruppen för att få så fullständigt material som möjligt. Det handlar också om att kunna hålla sin roll som intervjuare samtidigt som man måste vara uppmärksam på interaktionen mellan gruppmedlemmarna. (Fontana & Prokos 2007, 34).

Rekommendationerna är att man inleder intervjun med ett tema som är välkänt för både barnen och de vuxna. Ett ämne som är relativt lätt att prata om. Man kan till exempel be deltagarna berätta om familjen som helhet först för att sedan förflytta sig till de andra frågorna. (Källström & Andersson Bruck 2017, 58). Intervjufrågorna ska vara öppna med breda teman och framförallt begripliga för att också vara anpassade till de yngre familjemedlemmarna. Engagerade frågor är också bra för att hålla både barn och vuxna intresserade. (Donalek 2009, 25). En viss flexibilitet kan behövas i intervjuerna för att ge möjlighet till barnen att förstå frågorna (Källström & Andersson Bruck 2017, 87).

Komplikationer som kan uppstå vid en familjeintervju är bland annat att någon i familjen överröstar de andra. Då kan man börja med att vända frågan direkt till de mer tillbakadragna medlemmarna först. Familjen interagerar mycket med forskaren men också med varandra. Det kan lätt medföra oenigheter och stora diskussioner. (Donalek 2009, 25). Om intervjun vänder till en väldigt stor argumentation ska man försöka minska spänningen bland familjemedlemmarna genom att flytta diskussionen till ett mindre stressande innehåll. Det kan vara skäl att stanna kvar efter att intervjun är över för att diskutera med familjemedlemmarna om grälet och stödja dem att lämna det bakom sig. Det är också bra att lämna sin kontaktinformation hos familjen om de vill ta kontakt i efterhand. (Donalek 2009, 26). Familjeintervjuer är inte en bra datainsamlingsmetod om det finns en familjemedlem som är en fara för de andra i familjen (Donalek 2009, 22).

Det finns dock många bra fördelar med fokusgruppintervjuer. Bland annat är denna typ av intervjuer relativt förmånliga att utföra och man får ofta ut väldigt heltäckande material. Gruppintervjuer kan också vara sporrande för medlemmarna och på det viset uppmåna att ge mer informationsrika svar. Formatet i sig är också väldigt flexibelt vilket gör att många olika människor kan vara med i en sådan intervju. (Fontana & Prokos 2007, 34). Då fokusgruppintervju görs med en familj finns det också positiva effekter. Det kan hjälpa familjer som har någon form av problem som är hanterbart. Familjeintervjun kan vara ett tillfälle för familjen att mötas och vara öppna med varandra. Det ger ett tillfälle för familjen att göra något tillsammans och kan stärka relationerna i familjen. (Donalek 2009, 27).

Forskaren har alltid ett ansvar att lämna intervjuprocessen först då familjen är lugn och inte grälar. Man ska tacka alla medlemmar för att de velat spendera tid och bidragit med åsikter samt svar. Det kan vara bra att reflektera med familjen över vad erfarenheten med intervjun har bidragit till familjen. (Donalek 2009, 27).

7.2 Inspelade samtal

Tankekartorna i sig ger värdefull information men även diskussionen som förs medan tankekartorna produceras är värdefull. Genom att banda in samtalet under produktionen kan man ta till vara på helheten. (Fangen & Sellerberg 2013, 232). En fördel med att spela in ett samtal istället för att skriva ner det är att inspelat material ger mycket mer detaljrik information. Man hinner inte skriva ner i samma hastighet som en bandspelare spelar in. Man missar också faktorer som pauslängd, betoning på ord och ljudvolym. En negativ faktor med inspelning är att man inte kan påverka hur deltagarna reagerar på att samtalet spelas in. (Fangen & Sellerberg 2013, 292). Det kan förändra deltagarnas beteende, både medvetet och omedvetet. Det kan vara till fördel för undersökningens pålitlighet att ha deltagarna att sysselsätta sig med något annat medan de pratar för att lyfta bort fokus från att samtalet bandas in. Tankekarta kan fungera som en uppmärksamhetsavledare från att diskussionen spelas in. (Fangen & Sellerberg 2013, 292).

Den tekniska utrustningen man använder för att spela in ett samtal påverkar också kvaliteten på inspelningen. Om bandspelaren är en stor apparat som är väldigt synlig för deltagarna så kommer den lättare stanna i fokus hos deltagarna. Detta gäller också inspelningsteknik som deltagarna måste hantera till exempel en mikrofon. Det är bättre med apparater som är mindre och inte lika synliga för deltagarna. Om man använder sig av en person som samlar in data till exempel genom att skriva ner samtalet som pågår kan deltagarna också både medvetet och omedvetet försöka observera hur datainsamlaren reagerar på samtalet. (Fangen & Sellerberg 2013, 293).

För att göra inspelningen till en så bekväm situation som möjligt för deltagarna och försök att lyfta bort fokus från inspelningen är det viktigt att man visar utrustningen till deltagarna. Man kan förklara hur apparaten fungerar och berätta hur man sedan kommer hantera det inspelade samtalen i efterhand. Låter man deltagarna ställa frågor om inspelningen kan man eventuellt ta bort tvivel och obekvämheter med inspelningen. (Fangen & Sellerberg 2013, 293).

För att kunna analysera resultatet från inspelningen måste det första transkriberas alltså måste det renskrivas. Att transkribera är bra av många olika skäl. Det hjälper forskaren att bekanta sig ytterligare en gång med det material som samlats in. Transkribering hjälper också till med analysen av materialet som ska ske efteråt. (Fangen & Sellerberg 2013, 294).

Att ha materialet nerskrivet gör det också lättare att göra anteckningar om viktiga iakttagelser på sidan av materialet. Genom att upprepade gånger lyssna igenom materialet kan man bekanta sig med de sociala processerna som utspelar sig. Man kan redan nu uppfatta vissa mönster och tendenser i undersökningen. (Fangen & Sellerberg 2013, 294).

Att transkribera är inte en lätt process, det är stor skillnad mellan tal och skrivspråk. Social interaktion består inte av enkom meningar utan det finns också grimaser, kroppsuttryck, nickningar, olika ljud och tystnader med mera. (Fangen & Sellerberg 2013, 294). Därför kan man skriva i transkriptionerna också olika tecken som markerar hur orden sagts. (Fangen & Sellerberg 2013, 294). Det är svårt att nedteckna precis allt som sägs i inspelningarna. Transkriptionsarbetet skulle ta enormt lång tid om man skrev ner precis allt från inspelningarna. Det skulle även göra slutresultatet svårt att överblicka. Därför måste man välja ut de väsentliga delarna av inspelningen. (Fangen & Sellerberg 2013, 295).

I Finland får man som medborgare spela in samtal om man själv är med i materialet man spelar in. Det bryter inte emot den finska lagen. Det är dock en annan sak vad man tänker göra med inspelningen i framtiden. Om man låter allmänheten lyssna på inspelningen bör man försäkra sig om att inspelningen inte innehåller hemlig information eller är på något annat sätt kränkande. Inspelningen ska inte heller innehålla personlig information (till exempel namn eller personbeteckningar). Hur laglig inspelningen är kan inte avgöras innan man vet vad den innehåller, vilka som har tillgång till materialet och vad man har tänkt använda det till. Sprider man personlig information med inspelningen så bryter det mot den finska lagen. (Tietosuojavaltuutetun toimisto, u.å).

7.3 Teckningar

När bilder och teckningar används som en datainsamlingsmetod så kompletterar man det ofta med verbala forskningsmetoder, det ger en möjlighet för deltagarna att uttrycka sig vad bilderna och teckningarna är avsedd att förmedla. Det är bättre så än att forskare försöker analysera teckningarna till något de inte egentligen avspeglar. (Theron, Mitchell, Smith & Stuart 2011, 20).

En teckning är alltid gjord av en specifik individ och vid en specifik tid och plats. Teckningen är inte något som en annan individ kan tolka. Deltagarna får därför berätta då de gjort färdigt teckningarna vad de föreställer och hur deltagarna själva tolkar dem. Om deltagarna använt någon färg i teckningen kan man också fråga om färgen har någon specifik betydelse i teckningen. När analysen är gjord på detta vis kommer det fram både helheten och viktiga

information. Man kan samla in deltagarnas egna analys av teckningarna antingen genom att banda in deras samtal eller genom att skriva ner den individuella analysen av deltagarna. Ibland kan det vara bättre då man bandar in samtalet att låta deltagarna ensamma i tur och ordning berätta sin analys av teckningen. (Theron et al. 2011, 25). Därför att meningen bakom teckningen ibland kan vara känslig och därför påverka analysen om det finns andra deltagare närvarande som lyssnar. Diskussionen om vad en teckning betyder kan framhäva ytterligare relevant data. (Theron et al. 2011, 25).

Då det gäller teckningarna som gjorts av deltagare är det viktigt att man diskuterar spridningen av bilderna. Teckningarna kan vara väldigt privata och inte någonting medlemmarna är beredda att dela med sig av med omvärlden. De måste få leda processen med vilka teckningar som får visas till omvärlden och vilka som inte får visas. Var teckningarna får synas och var de inte får synas. På detta sätt fortsätter deltagarna att vara ägare av sina ritningar fast inte deltagarna längre har dem för sig själva. Om det är meningen att teckningarna ska synas för omvärlden med obegränsad spridning måste deltagarna få möjlighet att ge lov till detta. Eftersom det betyder att det finns potential för allmän användning som deltagarna inte har någon kontroll över. En annan mer privat möjlighet är att ritningarna samlas på en begränsad plats där de kan ses och utforskas endast av deltagarna och forskargruppen. (Theron et al. 2011, 27). Då man ser över ett stort antal teckningar kan man också fundera över vad som finns i dem men även vad som inte finns i dem (Theron et al. 2011, 31).

8 Hur man analyserar kvalitativt material

Detta kapitel handlar om hur man analyserar resultatet i forskningen på grundlig nivå, hur man förhåller sig till kvalitativt material samt hur man ska behandla inspelat material för att det ska bli vetenskapligt användbart.

Det inspelade och fotograferade materialet måste renskrivas för att bli vetenskapligt användbart. Det betyder att man måste samla in materialet från både tankekartans bild och den inspelade delen av samtalet. Genom skrivprocessen bearbetas materialet och analyseras för den slutgiltiga texten. (Fangen & Sellerberg 2013, 213).

Materialet i en kvalitativ undersökning är oftast i textform, istället för i siffror som i kvantitativ forskning (Fangen & Sellerberg 2013, 258). I kvalitativ forskning finns det två olika tillvägagångssätt. Det ena tillvägagångssättet handlar om att koda och organisera det

insamlade materialet. Det andra tillvägagångssättet är att man analyserar materialet genom att tolka det, ofta utgående från filosofi och samhällsvetenskap. Det är viktigt att man får en överblick av det material man samlat in därför att det i sig ger värdefull information och en helhet till undersökningen. Det blir enklare att se mönster och tendenser i materialet. Man kan då också närma sig materialet från olika riktningar. (Fangen & Sellerberg 2013, 257).

Det finns några bra råd vad gäller dataanalysen av kvalitativt material. Det är viktigt att börja med analysen av materialet så tidigt som möjligt och undvika att förhastiga sig igenom materialet. Man kan testa olika teoretiska tillvägagångssätt vad gäller analysen för att hitta det som passar materialet och en själv bäst. Undvika att för tidigt att söka fram hypoteser i materialet utan låt det komma fram av sig självt. Försök inte heller motivera egna åsikter och tankar in i materialet utan analysera materialet rättvist och noggrant. Ta små bitar av materialet i taget och analysera det intensivt. Helheten kommer fram senare. Då får man möjlighet att se resultatet. (Silverman 2011, 58).

När en undersökning påbörjas så tror man ofta att man vet ungefär vad som kommer komma fram i resultatet. Man måste ändå vara öppen för att resultatet kan vara något annorlunda eller bli till något helt annat än vad man tänkt sig. Det är ändå precis lika intressant och lika viktigt att analysera ett sådant resultat. Tolkningsprocessen i sig består av att man först lyssnar igenom sitt material, sedan transkriberar det och letar efter intressanta mönster. Sedan kommer man till sista fasen. Då går man ytterligare en gång igenom inspelningen, helst med någon eller några andra som också lyssnar. (Fangen & Sellerberg 2013, 297).

Det betyder att man lyssnar på inspelningen och tillika går igenom transkriptionen rad för rad och berättar för den andra personen om vilka språkliga detaljer som uppstod under inspelningen. Det visar sig ofta efter denna fas att man märker flera olika sociala processer som är invävd i varandra. Då man gått igenom en inspelning och upplever att man inte får fram mer information är det dags att gå till nästa inspelning och så vidare. Snart kan man upptäcka vissa intressanta sociala processer, kanske för att de återkommer flera gånger i undersökningsmaterialet eller för att de besvarar den undersökningsfråga man utgick ifrån. (Fangen & Sellerberg 2013, 298). Med andra ord består tolkningsarbetet av två etapper. En etapp är att hela tiden arbeta med inspelningarna och transkriptionerna. Andra etappen är att försöka förstå vad som händer i inspelningarna. Det gäller att försöka sätta sig in i deltagarnas situation. Att försöka förstå deras upplevelse av de sociala sammanhang de befinner sig i. Allt detta tar lång tid och kräver tålamod. (Fangen & Sellerberg 2013, 299).

Oftast börjar man med att renskriva de olika intervjuerna. Sedan kan man sammanfatta de olika intervjuerna utgående från olika teman man kan ha som grund. När man gått igenom allt datamaterial kan man bilda olika kategorier. Det lönar sig att inte göra för många kategorier i början utan istället färre kategorier som är starkt avgränsade. Det lönar sig att läsa igenom materialet hela tiden så man har en bra överblick över helheten. En sådan översikt kan ge den bästa analysen av materialet. (Fangen & Sellerberg 2013, 258).

För att man ska kunna göra de mest väsentliga temakategorierna är det viktigt att man känner till befintlig forskning och litteratur inom det område som undersökningen görs. Detta krävs också för att komma vidare med analysen. Om man inte har denna kunskap kommer upptäckterna från undersökningen bara att beskrivas och inte förklaras. (Fangen & Sellerberg 2013, 260–261).

Genom att intervjua personerna som gör tankekartan medan den produceras går det lättare att förstå och analysera tankekartan i efterhand. (Fangen & Sellerberg 2013, 233). Genom att reflektera och analysera tillsammans med personerna om bilderna och textens betydelse i tankekartan kan man få ett djupare sammanhang och värdefull information. (Knight, et. al. 2015, 25). Text och bilder har båda olika betydelsenivåer. En forskningsbaserad teckning har inte samma utseende eller betydelse som konstnärlig konst. För att bevara tillförlitligheten hos tankekartan är det viktigt att bevara meddelandet bakom tankekartan så som det var när teckningen skapades. (Knight, et. al. 2015, 27).

Det finns inte lika mycket information om att analysera det som barn berättar. Det man kan förvänta sig då man transkriberar och analyserar något som ett barn har sagt är att det kan finnas stora skillnader i nyans, kvantiteter och djup. Det kan handla om uttryck med dialekt, talspråk, oavslutade meningar och att man inte riktigt är säker på när en mening slutar och den andra börjar. Barn har mer begränsat ordförråd och det måste man vara medveten om. Man måste verkligen tänka efter i vilket sammanhang barnet pratar då man försöker tolka informationen. (Källström & Andersson Bruck 2017, 124).

9 Etiken i förhållande till datainsamlingsmetoden

Detta kapitel kommer handla om vilka forskningsetiska principer det finns som man ska beakta då man utför en undersökning och då man använder sig av denna metod. Det handlar även om vad man ska tänka på då man utför forskning tillsammans med barn.

9.1 Forskningsetiska principer

Det finns etiska och juridiska regler för hur forskning ska utföras för att hålla hög kvalitet och följa god vetenskaplig praxis (Nyberg & Tidström 2012, 50). Deltagande i en forskning ska alltid vara frivilligt, deltagarna kan ge sitt samtycke muntligt eller skriftligt (Forskningsetiska delegationen, Etikprövning inom humanvetenskaperna u.å). För att utföra en undersökning etiskt korrekt är det viktigt att man på förhand informerar deltagarna i undersökningen om hur datainsamlingen görs och vad undersökningen går ut på (Nyberg & Tidström 2012, 55).

När man gör ett informationsbrev till deltagarna i undersökningen bör det ingå beskrivning om vad undersökningens syfte är, vilken information som kommer att efterfrågas och vad deltagarna kommer bli ombudda att göra. Tidpunkt när undersökningen ska göras och hur länge det tar är också bra att ha med. Informationsbrevet ska också innehålla information om att undersökningen är frivillig och att man kan avbryta sin medverkan när som helst under undersökningens gång. Det är också viktigt att det finns en bekräftelse på att data kommer behandlas och bevaras konfidentiellt. Kontaktuppgifter till forskarna bör också finnas med. Allt detta hör till god vetenskaplig praxis. (Nyberg & Tidström 2012, 55).

Om forskningsdeltagarna utöver detta önskar tilläggsinformation om forskningen ska forskaren på förhand förbereda sig på att lämna sådan information till exempel vetenskapliga infallsvinklar eller när forskningsresultatet publiceras och var. (Forskningsetiska delegationen, Etikprövning inom humanvetenskaperna u.å).

Till god vetenskaplig praxis hör det också till att undvika skador hos forskningsdeltagarna. Därför är det viktigt att man bemöter forskningsdeltagarna med respekt och resultatet ska skrivas på ett sätt som tar hänsyn till dessa personer. Det är deltagarna som själva får bestämma om vad som anses vara för känsligt eller privat för att dela med sig i undersökningen, därför för att alla människor är olika och upplever saker på olika sätt. Det är därför det är så viktigt med ett informationsbrev som deltagarna får före undersökningen så deltagarna kan göra bedömningen om det är något som de vill vara med och delge information om. Om forskningsdeltagare uppvisar trötthet, rädsla eller osäkerhet bör man som forskare avbryta undersökningen även fast deltagaren inte uttryckt att hen inte vill vara med längre. (Forskningsetiska delegationen, Etikprövning inom humanvetenskaperna u.å).

Personlig integritet och dataskydd garanteras i Finlands grundlag. Det är också något som ska beaktas i god vetenskaplig praxis. Huvudprincipen för användning av personuppgifter

är tillåten med personens samtycke. Om det är nödvändigt för forskningen så kan man samla in och förvara identifierbara uppgifter. Man får dock inte samla in eller förvara något i onödan. Material som sparas får inte sparas på ett vårdslöst sätt eller på oskyddade ställen. När personuppgifter inte behövs längre för att analysera forskningsmaterialet ska dessa uppgifter förstöras eller förändras samt förenklas så det inte är identifierbart längre. (Forskningsetiska delegationen, Etikprövning inom humanvetenskaperna u.å).

Man ska komma ihåg att forskningspublikationer är tillgängliga för alla. Dock har de flesta undersökningar inte behov av att publicera personuppgifter för resultatets skull. I kvalitativt material bör man ändå fundera två gånger om något i forskningsmaterialet kan identifiera forskningsdeltagarna även fast det inte finns några personuppgifter i publikationen. (Forskningsetiska delegationen, Etikprövning inom humanvetenskaperna u.å).

Som forskare har man alltid tystnadsplikt men det finns några undantag som gäller alla medborgare. Om man får information om grova brott som ska utföras och som fortfarande kan förhindras har man skyldighet att bryta tystnadsplikten och göra en anmälan. Tystnadsplikten måste även brytas om man får vetskap om att ett barns behov av vård och omsorg samt omständigheter tyder på att barnet är i behov av skydd. Om man som forskare beslutar att göra en barnskyddsanmälan hör det till att man informerar de berörda om att det kommer göras. (Forskningsetiska delegationen, Etikprövning inom humanvetenskaperna u.å).

I all forskning som inkluderar människor på något sätt är det viktigt att fundera på den etiska aspekten i forskningen. Etiska dilemman kan uppstå när som helst under forskningsprocessen och det är därför viktigt att göra etiska reflektioner i förhållande till metoden. När det gäller barn är det viktigt att komma ihåg att barn har mer begränsade möjligheter att forma sina liv och har svårare än vuxna att göra sig hörda i samhället. Det är ändå viktigt för att man ska kunna förstå barns erfarenheter och perspektiv att man har med barn i forskning så de får en möjlighet att göra sig hörda. (Källström & Andersson Bruck 2017, 10).

9.2 Barn som medforskare

Om forskningsdeltagarna är underåriga är det bra med samtycke från föräldrarna men det är inte alltid helt möjligt. Barn har rätt till möjligheten att påverka enligt åldern och utvecklingsnivån i frågor som gäller barnet självt. Speciellt i undersökningar där det kan uppstå intressekonflikter mellan förälder och barn kan ett samtycke från föräldrarna försvåra

möjligheten att samla in heltäckande material. Forskarna ska alltid respektera den minderårigas självbestämmanderätt och frivillighet att delta i undersökningen oberoende av om man fått samtycke av föräldrarna eller inte. (Forskningsetiska delegationen, Etikprövning inom humanvetenskaperna u.å).

När det finns barn med i forskningen ska man fundera och överväga flera viktiga aspekter. Man ska fundera på om forskningen är nödvändig samt skillnader i makt och status mellan forskaren och barnen som är med i undersökningen. Man ska också fundera på effekterna av forskarens egna och barnens erfarenheter i relation till forskningsresultatet. Barn ska till högsta grad skyddas från eventuella skador som kan orsakas av att barnet varit med i forskningen. Barn ska garanteras rätten till att delta i forskningen för att bidra med viktig kunskap från barnets perspektiv. (Källström & Andersson Bruck 2017, 11).

Skillnaden mellan att utföra forskning på barn och forskning med barn är att forskning med barn betyder att man ser barnet som en sakkunnig deltagare i forskningen istället för att se barnet som ett subjekt. Detta är förstås att föredra men har också vissa etiska konsekvenser som till exempel att barnet ställs i samma status som en vuxen med samma krav på information, samtycke och beslut vilket inte helt och hållet kan placeras på ett barns axlar. (Källström & Andersson Bruck 2017, 31).

Det man ska tänka på då man som forskare bygger tillit till barn är att barnet kan börja bygga vissa förväntningar från undersökningen till exempel vad en intervju sedan i efterhand ska leda till. Barn får ofta höra att om de har något problem så kan och ska de vända sig till någon vuxen som kan försöka ordna situationen så gott det går och hjälpa barnet. Denna typ av tillit kan också barnet tillämpa på forskaren. Om barnet har dessa förväntningar om vad undersökningen ska leda till men sedan inte blir till något kan det upplevas som en stor besvikelse för barnet. Barnet kan sedan i efterhand ifrågasätta valet att vara med i undersökningen och eventuellt ångra informationen som givits till forskaren. (Källström & Andersson Bruck 2017, 33).

För att undvika detta händelseförlopp ska man som forskare vara väldigt varsam i hur tilliten skapas mellan barnet och forskaren. Man får inte lova eller få det att framstå som att forskaren kommer till hjälp i situationer som sträcker sig utanför forskningssituationen. Informationen om vad forskningen går ut på och vad syftet är måste vara lätt tillgängligt och i ett sådant format att barnet kan förstå det. Som forskare har man här ansvaret att om man

märker under datainsamlingen att barnet inte fullt ut förstått informationen så ska man avbryta för att klargöra missförstånd. Om barnet hade förväntat sig något speciellt från undersökningen kan det vara så att man måste avbryta datainsamlingen helt och hållet. (Källström & Andersson Bruck 2017, 34).

För att säkerställa att inte barnen tar skada under forskningen så finns det många olika ansträngningar man kan göra. Det handlar bland annat om att informera barnet ordentlig på förhand vad studien handlar om och eventuella risker med deltagandet. Man ska även ge stöd om barnet blir upprört och även eventuellt kolla upp i efterhand om man misstänker att barnet kanske kan vara i någon fara. (Källström & Andersson Bruck 2017, 51). Att informera barn om forskningsdeltagande är en utmaning därför att man inte vill skrämma bort barnet med för mycket information på en gång. Man vill inte heller att barnet i ett senare skede märker att hen fått för lite information. I sådana fall där det kan märkas under datainsamlingen att barnet eventuellt far illa på ett sådant sätt att man som forskare måste göra en barnskyddsanmälan så är det viktigt att det tydligt kommer fram att full sekretess inte kan utlovas till barnet. (Källström & Andersson Bruck 2017, 68).

Om datainsamlingen sker som någon typ av gruppsamtal ställer det ytterligare etiska krav på forskaren. Problemet är att barnet oftast redan har någon typ av social kontext i gruppen till exempel familj, vänner eller skolklass. Det gör det omöjligt för forskaren att ha kontroll på vad andra barn i gruppen berättar om varandra utåt efter att datainsamlingen är gjord. Det kan också bli svårare att försöka styra samtalets riktning då alla i gruppen redan har en form av roll. Speciellt barn kan ha en stor rädsla för att uppfattas som annorlunda och kan därför säga saker enbart utgående från denna rädsla. Som forskare kan man prata med barnen om vikten av att låta det som sagts och vilka som var med stanna i rummet efter att datainsamlingen är gjord. Det finns dock inget sätt att garantera detta och bryts sedan detta löfte så finns det inget man kan göra som forskare. (Källström & Andersson Bruck 2017, 91–92).

10 Testning av metoden

Detta kapitel kommer handla om hur denna datainsamlingsmetod fungerade då den testades. Som det nämnts tidigare i detta arbete så är slutprodukten för detta examensarbete en manual. Först satsades det på att göra färdigt manualen med all information som ansågs vara väsentlig

för metoden. I manualen så planerades det också olika kategorierna och frågor om hälsa och vardag som man önskade få information om. Detta steg var viktigt för att ha en möjlighet att också tillsammans med testningarna kunna utvärdera om manualen fungerar eller om det finns något som ännu saknas i den. Därefter planerades informationsbrevet till familjerna som skulle vara med i testningen av metoden. I infobrevet finns det väsentlig information om vad datainsamlingsmetoden går ut på samt några bakgrundsfrågor till familjerna. Man lade mycket tanke på hur många familjer som skulle vara med i testningen samt hur själva metoden skulle utföras. Det man kom fram till var att metoden skulle prövas på tre familjer. Materialet, alltså papper och pennor, anskaffades före testningarna började. Metoden testades alltså hemma hos familjerna tillsammans med en handledare. Handledaren fick ha manualen som stöd för testningen. Tanken var att göra detta tillfälle så bekvämt som möjligt för familjerna för att öka intresset att vara med i testningen av metoden.

Planen för utförandet av metoden före testningen var att familjerna skulle få börja med att rita sig själva på mitten av pappret. Handledaren tar sedan upp huvudkategorierna som familjen antingen ritar eller skriver sina åsikter om. Familjerna skulle alltså själva fundera vad de anser och tycker att dessa ämnen betyder för dem och hur det är i deras liv i skärgården. Huvudkategorierna är alltså bara riktgivande, familjen skulle själva komma fram med vad det betyder för dem. Stödfrågorna skapades för att vara som stöd för tankegången.

För huvudkategorin matvanor valdes dessa stödfrågor:

- Vilken typ av mat tycker ni om att äta/ brukar ni äta?
- Var brukar ni handla?
- Vem brukar handla?

I huvudkategorin välmående i vardagen valdes dessa frågor:

- Vad ser ni framemot när ni vaknar på morgonen?
- Vilken är era hobby eller intressen?
- Vad gör er glada/arga/rädda?
- Vad är det bästa/jobbigaste i vardagen?
- Hur trivs ni i skolan eller på jobbet?

För huvudkategorin familjens nätverk och sociala stöd valdes dessa frågor:

- Hur mår ni?
- Hurdan hjälp får ni när ni blir sjuka?
- Om ni hade vänner över hela Finland, hur skulle ni hålla kontakt med dem?

Fjärde huvudkategorin skapades ifall familjen ännu önskade tillägga något som de anser saknas. Här kunde även deltagarna fundera överlag på både det positiva och negativa med att bo i skärgården. Denna kategori gör det alltså möjligt för undersökningen att ta fram saker om familjers välmående och hälsa i skärgården som man kanske inte själv som forskare skulle tänka på.

Detta var alltså den preliminära planen för metoden före testningarna började. Det gick inte som det förväntades med den första familjen som testade metoden. I testningen skulle en mamma och hennes 4-åriga son delta, i familjen hörde även en 1-årig son. Testningen började med att alla satte sig vid ett bord. Informationsbrevet som familjen fått vid ett tidigare tillfälle diskuterades ytterligare en gång samt vad metoden gick ut på. Mamman börjad med att rita sig själv i mitten på pappret men då de var pojkens tur kom det oväntade. Han vägrade totalt att vara delaktig. Det gjordes försök att uppmuntra honom och locka med att rita något annat först. Man försökte även med att leka och prata om något helt annat. Hur det än lockades och uppmuntrades så vägrade pojken allt samarbete. Slutligen gjordes en överenskommelse att utföra metoden som en intervju. Mamman fick svara på frågorna och skriva ner dem som en tankekarta.

I den andra testning deltog en mamma och hennes 8-åriga dotter. Till skillnad från den första familjen var 8-åringen nyfiken, förväntansfull och spänd inför situationen. De hade tillsammans gått igenom infobrevet de fått före situationen. I denna intervju kunde 8-åringen snabbt ta till sig frågorna och kom direkt på ett svar som hon ritade ner. Mamman fokuserade och analyserade frågan noggrannare. Hon funderade mer kring hur frågan ställdes samt vilken information som man önskade få reda på. Mamman hade även svårt att inte försöka blanda sig i dotterns svar eller vad och hur hon svarade. Barnets intresse och ork räckte bra till alla frågorna. Hon orkade koncentrerade sig och var delaktig under hela processen.

I tredje testningen deltog en pappa och hans 6-åriga son. Denna gång var det lite nervöst eftersom 4-åringen i den första testningen hade vägrat samarbeta. Denna testning fungerade dock riktigt bra trots all oro och nervositet. Pojken kunde samarbeta tillsammans med sin pappa riktigt bra. I detta fall hade pappan inte riktigt ork att vänta på att pojken hade ritat klart sina svar utan visade med sitt kroppsspråk att han var en aning stressad över att det tog tid. Pappan tyckte även det var utmanande att rita och ansåg många gånger att det han ritade var fult eller löjligt. Några gånger kom kommentarer som att "inte kan jag rita" eller "se nu

på det här”. Dessa kommentarer märkte man att påverkade barnets humör negativt även fast kommentarerna inte var riktade åt barnet.

11 Resultat

Som grund för examensarbetet fanns det fyra frågeställningar som jobbats med under examensarbetets gång. Frågeställningarna var: Varför är tankekarta en bra datainsamlingsmetod? Vilka ämnen ska man ha som stöd för tankekartan för att få väsentlig information? Hur analyserar man tankekartan? och Hur samlar man in informationen från tankekartan? Examensarbetet handlar också om hur man får familjen att arbeta tillsammans så alla familjemedlemmars röst blir hörd och att barnens åsikter också lyfts fram. Dessa frågeställningar användes eftersom det från första början upplevdes vara områden som inte var helt klara. Alltså i det stora hela kan man säga att detta examensarbete baserar sig på teorin om hur tankekartor kan användas på ett produktivt sätt, hur man samlar in och analyserar materialet man får samt hur man arbetar med en familj som grupp där det finns barn och vuxna.

Examensarbetet började med att samla in information som besvarade frågeställningarna med hjälp av litteraturoversikt för att få bra teoretisk bakgrund till arbetet. Sedan började arbetet med att skriva och utforma examensarbetet samt manualen. Frågeställningarna har besvarats i olika kapitel i arbetet. Då all information var insamlad och manualen färdig så testades metoden för att kunna utvärdera arbetet samt manualen.

Slutprodukten av arbetet blev en manual för hur tankekartor kan användas som datainsamlingsmetod. I manualen finns punkter och information som ansågs viktiga och som i teorin uppfattats som betydelsefulla. Då manualen tillverkades var planen att manualen inte skulle vara för lång, vara lätt att förstå samt användbar. Tanken med manualen är att den ska ge stöd till den som vill använda sig av tankekartor som datainsamlingsmetod. Den stora helheten finns dock i detta examensarbete så det lönar sig att läsa examensarbetet först.

Insamlingsmetoden testades på tre familjer för att det skulle ge en möjlighet att se de goda sidorna med metoden men också eventuellt lyfta fram svaga punkter som man inte varit medveten om under arbetets gång. Det gav också en möjlighet att uppleva hur manualen fungerar i praktiken. Det var osäkert om ämnena och stödfrågorna i manualen skulle frambringa värdefull information därför var testning av metoden ypperlig.

Resultatet från testning av insamlingsmetoden är att den är en mångsidig och rolig datainsamlingsmetod. Detta var både familjernas och vår åsikt om metoden. Det som kunde konstateras efter att testningarna var utförda var att antalet intervjufrågor var väldigt passande. De var tillräckligt få för att kunna bevara speciellt barnens intresse och ork. De var inte för svårt formulerade eller komplicerade. Majoriteten som var med i testningen tyckte metoden var rolig att utföra från början till slut. Vanliga åsikter i testningarna var att det var roligt att få rita tillsammans. Detta ger understöd till frågeställningen om tankekartor är en bra datainsamlingsmetod.

Som det nämnts tidigare i detta arbete var det dock svårt att skapa frågor som en hel familj ska kunna förstå och som inte ska kunna upplevas som provocerande eller obekväma. Det gjorde att frågorna blev väldigt öppna och extremt enkelt formulerade. I de testningar som utfördes upplevdes det att de vuxna på grund av att frågorna var så enkla började ifrågasätta vilken information man egentligen var ute efter fast syftet med metoden redan från början var klarlagt. Det som alla familjer hade gemensamt var att de verkligen försökte. Dock kunde man se att barnen i andra och tredje testningen försökte mera än sina föräldrar. Barnen analyserade inte frågorna eller kom med negativa kommentarer utan tyckte situationen var väldigt rolig. Dessa var ämnen och frågor som skapats för frågeställningen om vilka ämnen man ska ha med i tankekartan för att få väsentlig information. Denna var alltså en fråga som inte har ett klart svar i examensarbetet. Det som kanske är värt att nämnas är att familjerna tog även upp saker som var jobbiga eller stressande i vardagen, dock var det alltid föräldrarna som lyfte fram dessa saker. Barnen hade en mer positiv syn på saker och lyfte inte fram några negativa saker överhuvudtaget. Det kan antagligen bero på att föräldrarna har en hel del mera belastande faktorer i sin vardag än vad barnen har. Det är bra att datainsamlingsmetoden inte enbart fokuserar på det negativa.

Arbetet fokuserade mycket på frågeställningen om hur man skulle kunna analysera en tankekarta för att det skulle vara vetenskapligt användbart. Det som märktes väldigt snabbt under testningarna var att det lönade sig att samtala med deltagarna om vad teckningarna och hela tankekartan betydde då den var färdig. Det skulle varit otroligt svårt om inte omöjligt att tolka de tankekartorna som framkom under testningarna i efterhand utan deltagarnas hjälp.

Ytterligare en sak som alla familjer hade gemensamt var att ingen ville att samtalet skulle spelas in. Vilket respekterades och togs i beaktande. Detta är synd eftersom det då var omöjligt att verkligen få testa vilka fördelar som finns av att banda in samtalet.

I testningarna var det svårt att hålla fokus på familjen och skriva ner svar samt viktig information tillika. Detta gjorde att mycket information inte blev bevarad. Detta var också en frågeställning om hur man ska samla in informationen från tankekartan.

Manualen fungerade väl, men kategorierna och stödfrågorna skapade som det nämnts tidigare osäkerhet främst hos de vuxna i testningarna. Metoden fungerade väl och manualen hade för övrigt bra information som behövdes under handledningen. Vid testningen beakta man de etiska aspekterna gällande datainsamlingsmetoden och beaktade familjernas åsikter samt önskan om anonymitet.

12 Diskussion

Den grundläggande visionen med detta examensarbete var att försöka lyfta fram en datainsamlingsmetod för familjer som skulle främja delaktighet. Detta var alltså arbetets syfte. I arbetet utgör denna metod en utformning av tankekarta som ska produceras både med text och teckning för att kunna lyfta fram alla familjemedlemmars åsikter. Därför fokuseras det mycket på familjer som en helhet genom arbetets gång. Det har tagits fram litteratur om hur barnet utvecklas och hur en familj fungerar tillsammans. Arbetet har även fokuserat på litteratur som har hjälpt till att få kunskap i hur man kan använda bilderna och texten i en tankekarta som vetenskaplig information. Materialet till arbetet samlades in genom en litteraturoversikt, vilket har hjälpt till att få tillräckligt med kunskap om examensarbetets ämne. Denna kunskap har också varit till hjälp då manualen tillverkats. Manualen ska fungera som ett stöd för den som använder sig av metoden. Dock krävs det att man läser själva arbetet också för att få en bra helhetsbild.

Tillförlitlighet tillämpas oftast med begreppen validitet och reliabilitet. I kvalitativa studier används dessa begrepp på ett annorlunda sätt än i kvantitativa studier. Validitet innebär i kvalitativ forskning hela forskningsprocessen. (Patel & Davidson 2011, 105). Begreppet reliabilitet är väldigt sammanflätat med begreppet validitet i kvalitativa studier eftersom att intervjupersonen kan ändra åsikter från ett intervjutillfälle till ett annat. Intervjun påverkas även av stämningläget i rummet. Detta behöver inte betyda att forskningen har låg reliabilitet. (Patel & Davidson 2011, 105). Eftersom validiteten i kvalitativ forskning oftast inte kan avgöras genom någon specifik position eller punkt så är det logiken i analysen som istället är i fokus. En god kvalitativ analys innebär att det finns en god inre logik i rapporten där de alla olika delarna kan relateras till en meningsfull helhet. De tolkningar som

presenteras bör ha en utformande bas som gör att läsaren av rapporten också kan bilda sig en egen uppfattning av dess trovärdighet. (Patel & Davidson 2011, 108).

Examensarbetet har strävat efter att nå tillförliglighet genom att ha så bred litteratursökning som möjligt med flera olika sökord. Data har noggrant analyserats och de tillförlitligaste källorna har valts. Det har strävats efter att försöka hitta olika typer av källor som till exempel böcker, artiklar och officiella webbplatser. Meningen var redan från början att arbetet skulle ha en så bred kunskapsbas som möjligt. Manualen är uppbyggd på den kunskap som fångats upp under arbetets gång. Manualen har även använts vid testningen av metoden. Detta för att undersöka om den verkligen är användbar och lätt att ta till sig. Manualen ska fungera som en grund för själva metoden som den upplevs ha gjort.

Under arbetets gång har familjen setts som en helhet eller grupp. Det är viktigt att metoden inte skadar eller orsakar problem för familjen. Arbetet är inriktat på hur man bemöter barn i forskning och vad man då bör beakta. Vid testningarna önskade man verkligen undersöka varför tankekartor skulle vara en bra datainsamlingsmetod för familjer. Detta var alltså också en av frågeställningarna för arbetet. Under testningen av metoden visade det sig att vuxna men även barn gärna är delaktiga i forskning. Som det nämnts i resultatet så upplevde familjerna att det var en trevlig datainsamlingsmetod som vara rolig att utföra tillsammans. Barnen i testningen verkade även ha lätt att komma fram med egna svar vilket ansågs främja delaktigheten för alla familjemedlemmar.

Det är utmanande att möta en hel familj, vuxna som barn och diskutera med dem om sådant så handlar om deras liv och vardag. Då testningarna utfördes märktes det att man etablerat tillräckligt med förtroende med familjerna. I examensarbetet saknas tillräcklig teoretisk kunskap om det. Det nämns endast ytligt på en del ställen i examensarbetet. Resultatet visade hur väsentlig denna del är. Det verkade saknas både tillit till metoden och till handledarna. Detta kan vara en av orsakerna till att ämnena och stödfrågorna var så svåra att föra fram till de vuxna i familjerna. Detta orsakade också att forskningsfrågan om vilka ämnen man ska ha med i tankekartan för att få väsentlig information i princip blev obesvarad.

I den teoretiska bakgrunden för detta examensarbetet kom det också fram att teckningar som vetenskapligt material borde tolkas av den som producerat teckningen och sedan ta tillvara den personens egna tolkning istället. Tankekartorna ska definitivt gås igenom muntligt med familjen istället för att i efterhand själva försöka komma ihåg eller göra en egen analys. Tankekartorna kunde upplevas som väldigt förvirrande när man inte varit med och producerat dem. Denna frågeställning handlade alltså om hur man ska analysera en

tankekarta. Den här frågeställningen var den som totalt stämmer överens med den teoretiska bakgrunden som finns i arbetet.

Arbetet misslyckades med att fullt ut kunna besvara frågeställningen om hur man samlar in informationen från tankekartan. Familjernas åsikt togs i beaktande genom att inte banda in samtalen. Det var dock mycket som pågick i rummet på en gång och det var svårt att dokumentera allt för hand. Datainsamlingen skedde också igenom familjeintervjuer men eftersom de vuxna saknade tilliten så var det svårt att bevara någon diskussion. Meningen var att tankekartan och stödfrågorna skulle öppna upp till diskussioner.

Metoden testades endast tre gånger så det rekommenderas att metoden testas ytterligare några gånger före man på riktigt använder den i forskning. Den skulle även behöva testas på familjer med flera medlemmar för att se hur den fungerar. Möjligen skulle man även kunna utveckla metoden genom att låta barnet och föräldern rita ner sin egen tankekarta på olika papper för att inte påverka varandras svar. Det var intressant att observera familjedynamiken under testningen och det är en väldigt viktig del av metoden.

Det finns ännu flera utvecklingsmöjligheter. Stödfrågorna som nämnts tidigare i arbetet behöver omformuleras för att både vuxna och barn ska kunna ta del av dem. Det som man misslyckades med i testningarna var att skapa tillit och introducera tillförlitlighet till deltagarna i datainsamlingsmetoden. Dessa är områden som ännu borde fördjupas och kan utvecklas. Detta examensarbete saknar djupgående teoretisk kunskap om detta.

Skribenterna av detta examensarbete tror på den här metoden. Man kan använda samma metod för att hantera och få fram information om andra saker eller händelser hos vuxna samt barn.

Källförteckning

- Braxell, S., 2010. *Skapande barn: att arbeta med bild i förskolan* Stockholm: Lärarförbundets förlag.
- Broberg, A., 2000. *Belägg för betydelsen av det tidiga samspelet mellan förälder och barn.* Läkartidningen: Forskning kring anknytning.
- Buzan, T. & Buzan, B., 1994. *The mind map book.* London: BBC Books.
- Callaghan, M., Molchu, M., Saoirse, N. & Kelly, C., 2015. Food for thought: analyzing the internal and external school food environment. *Health education*, 115(2), s. 152–170.
- Christakis, N. & Fowler, J., 2010. *Connected: mänskliga relationer, sociala nätverk och deras betydelse i våra liv.* Stockholm: Natur och kultur.
- Donalek, J., 2009. The family research interview. *Nurse Researcher*, 16(3), s. 21–28.
- Familjestöd, 2018. *Välbefinnande i familjen.* [Online] <https://www.hel.fi/sote/perheentuki-sv/barn-i-skolaldern/valbefinnande-i-familjen/att-ta-hand-om-sitt-valbefinnande> [Hämtat: 25.2.2019]
- Fangen, K. & Sellerberg, A., 2013. *Många möjliga metoder.* Lund: Studentlitteratur AB.
- Fontana, A. & Prokos, A., 2007. *The interview: From formal to postmodern.* New York: Routledge.
- Forskningsetiska delegationen, (u.å). *Etikprovning inom humanvetenskaperna.* [Online] <https://www.tenk.fi/sv/etikprovning-inom-humanvetenskaperna> [Hämtat: 12.3.2019]
- Forskningsetiska delegationen, (u.å). *God vetenskaplig praxis.* [Online] <https://www.tenk.fi/sv/god-vetenskaplig-praxis> [Hämtat: 25.4.2019]
- Knight, L., McArdle, F., Cumming, T., Bone, J., Li, L., Peterken, C. & Ridgway, A., 2015. Intergenerational collaborative drawing: A research method for researching with/about young children. *Australasian journal of early childhood*, 40(4), s. 21-29.
- Kravchenko, Z., Stickley, A. & Koyanagi, A., 2015. Close relationships matter: Family well-being and its effects on health in Russia. *Europe- Asia studies*, 67(10), s. 1635–1655.
- Källström, Å. & Andersson Bruck, K., 2017. *Etiska reflektioner i forskning med barn* (1 uppl.). Falkenberg: Gleerups.

- Mannerheim barnskyddsförbund., 2017. *Barnet under olika levnadsår*. Broschyr. Helsingfors.
- McArthur, M. & Winkworth, G., 2017. What do we know about the social networks of single parents who do not use supportive services? *Child & Family social work*, 22(2), s. 638–647.
- Nyberg, R. & Tidström, A., 2012. *Skriv vetenskapliga uppsatser, examensarbeten och avhandlingar* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Patel, R. & Davidson, B., 2011. *Forskningsmetodikens grunder; att planera, genomföra och rapportera en undersökning* (4 uppl.). Lund: Studentlitteratur AB.
- Payne, J., 2015. *Supporting family caregivers of adults with communication disorders: A resource guide for speech-language pathologists and audiologist*. San Diego: Plural Publishing.
- Segrin, C. & Flora, J., 2005. *Family communication*. Mahwah: Lawrence Erlbaum associates.
- Silverman, D., 2011. *Interpreting qualitative data: A guide to the principles of qualitative research*. London: SAGE.
- Sruthy, R. & Naachimuthu, K. P., 2017. Family relationship and general wellbeing of adolescents and young adults. *Indian journal of health and wellbeing*, 8(7), s. 674-679.
- Theron, L., Mitchell, C., Smith, A. & Stuart, J., 2011. *Picturing research: Drawing as visual methodology*. Rotterdam: Sense publishers.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019. *Lapset ja perheet*. [Online] <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/elamankulku/lapset-ja-perheet> [Hämtat: 27.3.2019]
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019. *Lasten ja perheiden palvelut*. [Online] <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/elamankulku/lapset-ja-perheet/lasten-ja-perheiden-palvelut> [Hämtat: 29.3.2019]

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018. *Piirtäminen työskentelymenetelmänä*. [Online] <https://thl.fi/sv/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyovalineet/piirtaminen> [Hämtat: 15.2.2019]

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018. *Terveellinen ruokavalio*. [Online] <https://thl.fi/fi/web/elintavat-ja-ravitsemus/ravitsemus/ravitsemus-ja-terveys/terveellinen-ruokavalio> [Hämtat: 20.2.2019]

Tietosuojavaltuutetun toimisto (u.å). [Online] <https://tietosuoja.fi/usein-kysyttya-puhelut> [Hämtat: 6.2.2019]

Treas, J. & Scott, J., 2014. *The Wiley-Blackwell Companion to the Sociology of Families*. Chichester: John Wiley and Sons.

Unicef. (2019). *Barnkonventionen*. Unicef: Sverige

Valsiner, J., 2000. *Culture and human development*. London: Sage publications.

Whiting, M. & Sines D., 2012. Mind maps: establishing trustworthiness in qualitative research. *Nurse researcher*, 20(1), s. 21-27

Tankekartor som datainsamlingsmetod

Det här är en manual som är skapad för att kunna handleda personer som vill använda sig av tankekartor som datainsamlingsmetod. Den är specifikt skapad för att ta fram information om hälsa och välfärd hos barnfamiljer i skärgården men kan förstås också anpassas till andra områden där man behöver samla in information.

I denna manual finns det information om vad man ska tänka på då man använder sig av en tankekarta som datainsamlingsmetod, hur man bäst kan samla in informationen från tankekartan och hur man ska gå tillväga för att handleda familjen igenom processen. Manualen tar också upp vilka ämnen tankekartan kan baseras på och vilka stödfrågor man använda sig av för att samla in information om hälsa och välfärd.

Denna manual är gjord som en del av vårt examensarbete i yrkeshögskolan Novia.

Vad ska man som handledare tänka på?

Meningen är att man ska göra tankekartan tillsammans med familjen. För att detta ska bli en trevlig upplevelse för hela familjen är det viktigt att familjen får bra direktiv för hur de ska gå tillväga.

Därför är det viktigt att man:

- ❖ Presenterar sig själv och berättar utförligt syftet med tankekartan så både de vuxna och barnen förstår vad de ska fundera på och göra.
- ❖ Poängterar för hela familjen att det är okej att uttrycka sig både genom att skriva men också rita om det är bekvämare. Påminn familjen om att det inte handlar om att bli varken fint eller rätt utan att det är innehållet det handlar om.
- ❖ Låter familjen själva avgöra hur de vill att tankekartan ska se ut eftersom det är ett konstverk familjen gör tillsammans.
- ❖ Låter samtalet pågå om det uppstår diskussion men ta diskussionen om vad hela tankekartan betyder först då den är färdig, detta för att inte påverka resultatet.
- ❖ Om man ämnar banda in samtalet och fota tankekartan för att samla in informationen ska man vara öppen med det ända från början, detta tas närmare upp längre fram i manualen.

Utförande av metoden

- ❖ Man ska börja denna metod med att sätta sig ner med familjen på en lugn och trevlig plats, diskutera med familjen vad tankekartan ska handla om så alla känner att de vet vad de ska göra.

- ❖ Placera sedan ett stort papper samt material framför familjen, be sedan familjemedlemmarna att rita sig själva på mitten av pappret. Uppmärksamma var barnet eller barnen ritat sig självt i förhållande till de andra i familjen.

- ❖ Efter detta tar handledaren upp ämnen som familjen får rita som grenar från mitten av tankekartan. För att bättre kunna handleda familjen kan man använda sig av stödfrågor för att ge stöd åt tankegången. Ämnen och stödfrågorna tas upp längre fram i manualen.

- ❖ Då alla familjemedlemmar känner att de är färdiga går man igenom hela tankekartan med familjen. Sätt inte ord i munnen på familjemedlemmarna utan låt dem själva fritt berätta vad bilderna och texten betyder för dem. Respektera om någon i familjen inte vill berätta.

- ❖ Då man gått igenom tankekartan med familjen kan man ännu diskutera med familjen hur det kändes att göra uppgiften, vad var svårt och vad som var roligt.

Ämnen & stödfrågor

Dessa ämnen är skapade för att få fram information om familjers hälsa och välfärd i skärgården. De är relaterade till mående, känslor samt vardag. Till dessa ämnen har vi skapat stödfrågor som hjälp till familjen. Dessa ämnen samt frågor kan förstås bytas ut eller variera efter behov och syfte. Om någon familjemedlem känner att de inte kan eller vill bidra med något till ämnena är det ok och det måste respekteras.

Matvanor

- ❖ Vilken typ av mat tycker ni om att äta/brukar ni äta?
- ❖ Var brukar ni handla?
- ❖ Vem brukar handla?

Välmående i vardagen

- ❖ Vad ser ni framemot när ni vaknar på morgonen?
- ❖ Vilken är era hobby eller intressen?
- ❖ Vad gör er glada/arga/rädda?
- ❖ Vad är det bästa/jobbigaste i vardagen?
- ❖ Hur trivs ni i skolan eller på jobbet?

Familjens nätverk och sociala stöd

- ❖ Hur mår ni?
- ❖ Hurdan hjälp får ni när ni blir sjuka?
- ❖ Om ni hade vänner över hela Finland, hur skulle ni hålla kontakt med dem?

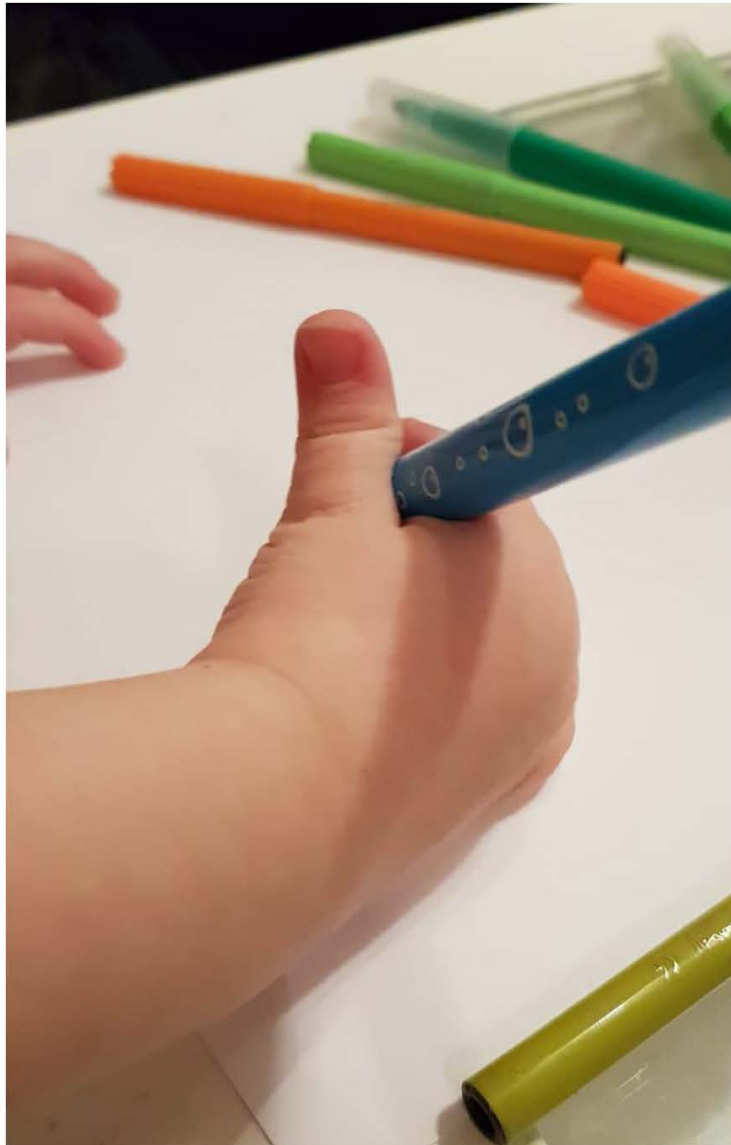
Familjen övriga åsikter och synpunkter

- ❖ Denna kategori är till för om det finns något som familjen ännu tycker blivit osagt, därför finns det ingen stödfråga här.

Samla in informationen

- ❖ Låt familjen ställa så många frågor de vill om hur informationen ska samlas in och vad som händer med materialet efteråt. Det är viktigt för att göra hela situationen bekvämare för familjen.
- ❖ För att ta till vara den betydelsefulla diskussionen som pågår under produktionen av tankekartan så är det bra om man kan banda in samtalet. På detta sätt måste inte man som handledare lyfta fokus bort från familjen för att hinna göra anteckningar.
- ❖ Om man vill ta till vara tankekartans utseende för resultatets skull kan man fota tankekartan, då får familjen själva bevara sin tankekarta som ett minne.
- ❖ Var öppen med att samtalet kommer bandas in och tankekartan fotas om det är det man ämnar göra. Respektera alltid familjen om de inte vill att detta görs.
- ❖ Visa utrustningen som ska bandas in samtalet, lyft gärna om möjligt sedan bort utrustningen från bordet för att medlemmarna lättare ska kunna fokusera på tankekartan och uppgiften.
- ❖ Teckningar är alltid gjorda av en individ i en specifik tid och plats. Börja inte tolka någon familjemedlems bild i efterhand utan låt familjemedlemmen själv berätta vad bilden betyder och ta sedan tillvara informationen från inspelningen.

Sofia Ekström & Stella Sjöblom

Info brev

Vi är två studerande inom social- och hälsovårdsbranschen som utför ett projekt som examensarbete. Projektet handlar om att hitta delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder bland barnfamiljer som bor i skärgården. Projektet är ett beställningsarbete av yrkeshögskolan Novia. Det slutgiltiga målet för projekt Skärgårdsliv är en databas med kunskap om skärgårdslivet i Åboland med hälsa och välfärd hos svenskspråkiga barnfamiljer som inriktning. Syfte är att främja delaktighet och jämlikhet samt minska utstötning från samhället. Målet och slutprodukten för det här examensarbetet är en manual för hur tankekartor kan användas som delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetod för familjer.

I vårt projekt kommer vi att samla in data genom att använda oss av tankekarta som metod. Metoden handlar om att kommunicera både igenom text och teckning. Projektet riktar sig till hela familjer, för att nå bästa möjliga resultat bör dock barnet gärna vara över 4 år. Metoden främjar och stöder även samarbetet mellan familjemedlemmar samt ökar förståelsen för varandra. Denna metod utförs med stöd av handledare. Metoden kan göras anonymt, om så önskas.

Tack för att ni deltar i utvecklingen av vårt projekt!

Med vänlig hälsning

Sofia Ekström och Stella Sjöblom

BAKGRUNDSFRÅGOR

Hur och var bor ni?

Vem hör till familjen?

Vilken utbildning/ yrke har ni?

Språk? Tvåspråkigt?

Kultur och religion?

Arbete? Avstånd till arbetet?

Går barnen i daghem? Avstånd till daghemmet?

Har ni barn i skolålder - avstånd till skola?

Barnens/vuxnas hobbyn/fritidsverksamhet?

Gemensamtid? Vad gör ni tillsammans?